

Karavanke

Bundeskanzleramt

Gefördert aus Mitteln der Volksgruppenförderung des Bundeskanzleramtes.

REPUBLIKA SLOVENIJA
URAD VLADE RS ZA SLOVENCE V ZAMEJSTVU IN PO SVETU

Globasnica – občina z obetavno prihodnostjo

STRAN 6

Občina Globasnica nima le bogate zgodovine – med drugim z znamenitimi izkopaninami iz zgodnjekrščanskega obdobja na gori Svete Heme. Globasnica se lahko pohvali tudi z bogato kulturno dejavnostjo, prav tako z obetavno prihodnostjo. To je bilo med drugim čutiti tudi na jubilejni prireditvi ob 120-letnici globaškega slovenskega kulturnega društva, kjer sta bila med nastopajočimi mešani zbor Peca in otroški zbor ŽIV ŽAV. / Foto: Novice/Damijan Smrečnik

Anton Levstek, diplomirani

teolog, ki je pred več kot tridesetimi leti prevzel vodenje hotela Korotan in Knafljeve ustanove na Dunaju, odhaja v pokoj. [STRAN 3](#)

Viharnik z roba, 100 let skalašev

je naslov filma, ki govori o začetkih slovenske športne elite, oblikovanju samozavesti, krepitvi narodnega ponosa. [STRANI 8, 9](#)

Tomaž Boškin, vsestranski

glasbenik iz slovenske Istre, si je svoj novi dom ustvaril na Koroškem, kjer se je vključil tudi v slovensko kulturno društvo. [STRAN 11](#)

20 LET SLOVENIJA – EU

Da bi bilo še naprej enako navdušenje

Pred dvajsetimi leti, 1. maja 2004, je Republika Slovenija postala članica Evropske unije. Med tistimi, ki so bili zelo veseli pristopa, so bile tudi obmejne občine na Koroškem, prav tako pa v Goriških brdih in na Južnem Tirolskem.

Janko Kulmesch

Vstop Slovenije v Evropsko unijo je na avstrijskem in slovenskem Koroškem še posebno odmeval v pliberški in mežiški regiji, kjer so čezmejno sodelovanje gojili že v času, ko dežela na sončni strani Karavank še ni bila samostojna država. Vzdušje pri ljudeh je bilo naravnost evforično, pomena vstopa Slovenije v EU pa so se zavedali tudi slovenski občinski odborniki iz pliberške regije skupaj z deželno Enotno listo (EL). Še posebno velja to za tedanjega mestnega svetnika Občine Pliberk Jurija Mandla, ki je bil med drugim pristojen za čezmejno

sodelovanje, in Vladimirja Smrtnika, tedanjega predsednika deželne Enotne liste in aktualnega podžupana Občine Bistrica pri Pliberku. Dala sta pobudo za Delovno skupnost Dežela pod Peco/Petzenland. Pod njeno streho so se zbrale avstrijske obmejne občine Suha, Pliberk, Bistrica pri Pliberku in Globasnica ter slovenske obmejne občine Dravograd, Prevalje, Ravne na Koroškem, Mežica in Črna. Pogodbo o sodelovanju so slovesno podpisali ob navzočnosti tedanjih parlamentarnih predsednikov Avstrije in Slovenije Andreasa Khola in Boruta Pahorja. Pionirsko delo DS Dežela pod Peco je

samo nekaj let pozneje obrodilo vidne sadove: iz Dežele pod Peco se je leta 2011 razvil Geopark Karavanke, ki je leta 2013 postal član evropske in svetovne mreže geoparkov, leta 2015 pa ga je doletela še posebna čast: pridobil je laskavi naziv Karavanke UNESCO Globalni Geopark.

Od pristopa Slovenije k EU pa niso imele koristi samo koroške obmejne občine, temveč tudi številni gospodarstveniki. Posebno nazoren primer je družina Jakončič iz Goriških brd. Samo nekaj dni po 1. maju 2004 sta Dragica in Boris Jakončič s kmetije Moro v Vipolžah pri Dobrovem začela na celov-

korenine. V času vključevanja Slovenije v EU je bil predsednik mešanega evropskega parlamentarnega odbora za Slovenijo. Danes pa v pogovoru za časopis Karavanke poudarja: »Slovenija se je, odkar je v EU, gospodarsko neverjetno dobro razvila in velja danes za najuspešnejšo deželo na Balkanu. K temu sta prispevala tudi njen strateško pomembni geopolitični položaj in podjetnost njenega prebivalstva. Sicer pa se je sama vedno pojmovala kot del zgodovinske evropske dediščine.«

Na vprašanje, na katerih področjih se je Slovenija najbolj razvila, Ebner odgovarja: »Velik napredek je dosegla predvsem pri proizvodnji zelo kakovostnih živil. Velik potencial ima tudi na turističnem področju. Nasploh je treba videti Slovenijo kot strateško pomemben trg oziroma kot most do večjih južnoevropskih trgov.« Hkrati pa ta veliki prijatelj Slovenije poudarja: »Leta 2022 je bruto domači proizvod znašal 31.869 evrov in je bil precej nižji od povprečja EU (35.425 evrov). Glede tega Slovenija še krepko zaostaja.«

Zelo pozitivno Ebner ocenjuje odnos med Slovenijo in Južno Tirolsko, ki »imata veliko skupnega – od tradicije in gospodarske strukture pa do Alp«. Dodaja: »To so dobri pogoji, da okrepimo sodelovanje med državama. Naša gospodarska zbornica že več let goji dobre stike z Gospodarsko zbornico Slovenije in s slovensko narodno skupnostjo na Koroškem. Cilj tega čezmejnega sodelovanja je prenos znanja ter gospodarski, znanstveni in tehnološki napredek na Južnem Tirolskem, Koroškem in v Sloveniji.«

Ob jubileju Ebner Sloveniji in njenemu prebivalstvu želi »enak entuziazem in elan, kot sta vladala po njenem vstopu v Evropsko unijo.« Hkrati pa poudarja: »Referendum (23. marca 2003, op. a.), na katerem se je 87,7 odstotka ljudi izreklo za vstop Slovenije v EU, je presegl vsa pričakovanja in napovedi. Bil je jasno priznanje evropskih vrednot, ki so se v zadnjih dvajsetih letih še bolj

Michl Ebner / Foto: Athesia Bozen

zakoreninile v slovenskem prebivalstvu.«

V Sloveniji nekaj skeptse do Evropske unije

In kako je 1. maj 2004 doživel Tone Novak, aktualni generalni konzul Republike Slovenije v Celovcu? »Vstopa Slovenije v EU sem bil zelo vesel,« je povedal za KARAVANKE. »S tem je bil dosežen cilj, ki si ga je Slovenija postavila ob osamosvojitvi leta 1991. V članstvu Slovenije v EU sem videl boljše možnosti za razvoj Slovenije in za izboljšanje kakovosti življenja njenih prebivalcev.« Leta 2004 je Tone Novak delal na veleposlaništvu v Bernu. »Tam smo se po vstopu Slovenije v EU tudi diplomati novih članic EU lahko udeleževali rednih sestankov na sedežu predstavništva EU. Na teh srečanjih sem občutil, da smo kot članica EU del skupine držav, ki ima dodatno moč in vpliv, ki je torej moč-

družbenopolitični sistem, v katerem deluje pravna država in se spoštujejo človekove pravice. Ta proces bi teklen drugače, če se Slovenija ne bi morala prilagajati pravnemu redu EU.« Hkrati pa poudarja: »V Sloveniji ni čutiti tako velike skeptse do EU kot pri nekaterih drugih članicah EU. V zadnjem času pa vendarle tudi v Sloveniji zlasti kmetje nasprotujejo politiki EU, ki poslabšuje njihov položaj z ukrepi za zmanjšanje emisij toplogrednih plinov, liberalizacijo uvoza kmetijskih pridelkov in ukrepi za varstvo okolja.«

Uradnega predstavnika Slovenije v Celovcu smo tudi vprašali, kako članstvo Republike Slovenije v EU vpliva na odnose med Slovenijo in Avstrijo ter še posebej s Koroško. Njegov odgovor: »Od vstopa Slovenije v EU so državljani Slovenije formalno kot državljani EU enakovredni z državljani Avstri-

Michl Ebner: »Referendum, na katerem se je 87,7 odstotka ljudi izreklo za vstop Slovenije v EU, je presegl vsa pričakovanja in napovedi. Bil je jasno priznanje evropskih vrednot, ki so se v zadnjih dvajsetih letih še bolj zakoreninile v slovenskem prebivalstvu.«

no upoštevan politični akter. Ta občutek se je še okrepil, ko sem leta 2008 v času predsedovanja Slovenije EU delal v Stalni misiji RS v Ženevi.« Na vprašanje, na katerih področjih je imela Slovenija največje koristi od vstopa v EU, generalni konzul odgovarja: »Že v času pogajanj za vstop v EU je Slovenija izvajala proces demokratizacije in prestrukturiranja na vseh področjih v tržnogospodarski, demokratični, večstrankarski

je. Slovenija in Koroška lahko skupaj izkoristita evropska sredstva, meja med Koroško in Slovenijo je postala bolj odprta. Slovenščina je zdaj eden od uradnih jezikov EU. Tako se lahko na Sodišču EU v Luksemburgu vodijo postopki tudi v slovenščini, spletne strani sodišča pa so prevedene tudi v slovenščino. S tem je slovenščina pridobila prestiž, kar je pomembno za slovensko manjšino na Koroškem.«

Družina Jakončič (z leve): Jan, Erik, Dragica, Boris, Petra in mladi gospodar Damjan Jakončič / Foto: Rok Zalar

ški tržnici ob četrtkih in sobotah prodajati svoje dobrate – sprva na manjši mizi samo češnje in nekaj vina, danes pa je stojnica kmetije Moro ena najbolj priljubljenih na celovski tržnici. Poleg tega so pred šestimi leti skupaj z Gerhardom Lepičnikom na kmetiji uresničili projekt Umetnost v hribih z rednimi razstavami umetnikov iz alpsko-jadranske regije.

Jasno priznanje evropskih vrednot

Posebno politično vlogo v odnosu med Slovenijo in Evropsko unijo je igral tudi sedanji predsednik južnotirolske gospodarske zbornice Michl Ebner, ki ima po materni strani slovenske

Karavanke

ČASOPIS O ŽIVLJENJU NA OBEH STANEH MEJE

Urednica: **Ana Jagodic Dolžan**
Uredniški odbor: **dr. Karl Hren, direktor Mohorjeve družbe v Celovcu, in Marija Volčjak, odgovorna urednica in direktorica Gorenjskega glasa**

Priloga Karavanke izhaja pri Gorenjskem glasu kot skupni medijski produkt Gorenjskega glasa, d. o. o., Kranj, Nazorjeva ulica 1, SI-4000 Kranj in Mohorjeve družbe v Celovcu – Hermagoras Verein, A-9020 Celovec/Klagenfurt, Viktringer Ring 26 in predstavlja nadaljevanje sodelovanja v okviru čezmejnega projekta Smart Tourist, ki spada v Program sodelovanja Interreg V-A Slovenija Avstrija 2014–2020. Enajsta številka Karavank izven čezmejnega projekta je izšla 22. marca 2024 kot priloga Gorenjskega glasa številka 24. Naklada 17.000 izvodov, tisk Tiskarsko središče, d. o. o. Karavanke so priložene Gorenjskemu glasu in Novicam v Celovcu.

GORENJSKI GLAS (ISSN 0352-6666) je registrirana blagovna in storitvena znamka pod št. 9771961 pri Uradu RS za intelektualno lastnino. Časopis Gorenjski glas je vpisan v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo RS pod zaporedno številko 324. Ustanovitelj in izdajatelj: Gorenjski glas, d. o. o., Kranj, Nazorjeva ulica 1, 4000 Kranj, direktorica Marija Volčjak, telefon 386 (0)4 201 42 00, e-pošta: info@g-glas.si, spletni časopis www.gorenjski-glas.si.

POGOVOR Z ANTONOM LEVSTKOM

Dunajska leta Ribničana Antona

Anton Levstek, diplomirani teolog, ki je pred več kot tridesetimi leti prevzel vodenje Hotela Korotan in Knafljeve ustanove na Dunaju, se bo upokojil. Zanesljivo je med najbolj poznanimi Slovenci sedanjega časa na Dunaju.

Jože Košnjek

Skoraj 40 let živite na Dunaju. Nad trideset let ste vodili slovenski dom Korotan in Knafljeve ustanove. Sedaj ju zapuščate. Je slovo boleče?

V življenju je tako, da se ob slovesu včasih jokamo, včasih pa smejimo. Tako je tudi z upokojitvijo. Prav je, da za nami prihajajo novi ljudje z novimi idejami in močjo. Mogoče bom pa imel v pokojju čas tudi za kaj drugega, tudi za razmislek o preteklem delu, kar je po svoje tudi ustvarjalni čas. Ta ni le takrat, ko poskušaš čez vodo tam, kjer je most, ampak tudi

dunajskih ulicah so s cesarskim dovoljenjem pekli kostanj in prodajali suho robo. Pred odhodom na Dunaj pa ste bili zelo blizu duhovniškemu poklicu.

Ja. Ribničani imamo dobro srce, jezičke pa dolge! Na prigovarjanje svojega strica, znanega salezijanca Franca Levsteka, ki je nazadnje živel v redovnem domu na Trsteniku, sem se odločil za študij teologije. Moj stric je bil nekaj posebnega. V težkih časih je gradil cerkev v Radencih. Čeprav je moral za obvezno zaklonišče dati več denarja kot za samo cerkev, mu je uspelo. Vsi so mislili, da

kraju med Jeruzalemom in Betlehemom, na meji med Palestino in Izraelom. Takrat je bilo zelo aktualno raziskovanje ekumenskih teologij in teologij Bližnjega vzhoda. Študirali smo islamologijo in judoistiko in se učili tudi hebrejščine in arabščine. Veliko smo potovali. Užival sem v spoznavanju novega sveta in ljudi ter njihove mentalitete. Tako vsi Judje niso ortodoksni, prav tako pa tudi vsi Palestinci niso muslimani, ampak so tudi kristjani. Betlehem in Ramala sta bila še do nedavnega večinski krščanski mesti. Na to imamo pogosto zgrešene, napačne poglede. V Ljubljani sem nato končal teologijo, vendar me niso posvetili v duhovnika. Malo so še odlašali.

Zato se šli na Dunaj.

Leta 1986 sem odšel tja k prijatelju salezijancu z namenom nadaljevati študij in doktorirati. Vendar se je začelo drugačno življenje. Mohorjeva iz Celovca me je poznala že od prej in me na predlog njenega takratnega direktorja dr. Antona Korotana postavila za direktorja slovenskega doma Korotan. Ustanovitelj doma pater Ivan Tomažič se je takrat že umaknil, vendar mi je s svojimi nasveti veliko pomagal. To so bili časi, ko se je začel svet obračati na novo. Kmalu sem spoznal, da sem sprejel zahtevno delo, saj je bil Korotan stara in dotrajana hiša, v katero ni nihče več vlagal.

Kolikor vem, ni dosti manjkalo, da hiša ne bi bila več slovenska.

To je zanimiva zgodba. Mohorjeva je Korotan prodajala. Če ga takrat ne bi kupila Republika Slovenija in ga dala v upravljanje Mohorjevi, bi bil za Slovenijo izgubljen. Ker je takrat Jugoslavija propadla in s tem tudi promoviranje

Pritličje hotela z zgolj stekleno steno poudarja povezanost hotela z ulico. Načrte za prenovo je izdelal arhitekt Boris Podrecca. / Foto: arhiv Antona Levstka

skupne jugoslovanske kulture, je bilo treba najti nov način predstavljanja slovenske kulture. Z nekaterimi dunajskimi Slovenci, naj posebej omenim Karla Smolleja, pisatelja Leva Detelo, Franca Kattniga, arhitekta Borisa Podrecca in Blaženko Arnič, smo v Korotanu ustanovili Slovenski kulturni center, prvo tako ustanovo, ki je promovirala Slovenijo na kakovostnejši ravni. Vodstvo Mohorjevo me je zadolžilo za izdelavo koncepta za temeljito obnovo hiše, ki je bila po načrtih Borisa Podrecca iz leta 1993 tudi narejena. Hišo smo s prominentno galerijo v pritličju odprli ulici. Začele so se literarne, glasbene in druge prireditve, na katere smo vabili v Sloveniji in na Dunaju živeče umetnike. Uspelo nam je povezati dunajske Slovence in Korotan še bolj približati mestu. Ker zgolj s prihodki od bivanja študentov in drugih gostov iz Slovenije ne bi preživeli, smo se odločili še za turistično in hotelsko dejavnost. To nas je rešilo in nas še rešuje.

Po prevzemu vodenja Korotana so vas imenovali tudi za kuratorja, po slovensko za skrbnika ali varuha Knafljeve ustanove.

Knafljevo ustanovo je leta 1676 ustanovil duhovnik, bolniški kurat v dunajski državni bolnišnici in poznan med dunajskimi pomembnejši Luka Knafelj iz Ribnice. Torej še en Ribničan, ki je vplival na življenje Slovencev na Dunaju. Žal je med Slovenci pre malo poznan. Kupil je hišo za bivanje slovenskih študentov in drugih stanovalcev ter z najemninami vzdrževal fond, ki ga je izključno namenil za stipendije slovenskim študentom, ki so študirali na Dunaju. S pomočjo prvega rektorja dunajske univerze Jurija Bohinca ali Wohintza, našega rojaka iz Smokuča pri Žirovnici, je bila ustanova vključena med uradne ustanove dunajske univerze. Posebej je bila kot slovenska ustanova omenjena v pogodbi iz St. Germaina o zapuščini propadle avstro-ogrske monarhije po prvi svetovni vojni. Gotovo je tudi zato preživela krizna leta po prvi svetovni vojni, ko se je število slovenskih študentov začelo zmanjševati, in čas nacizma ter tudi prva leta v novi Jugoslaviji, ki ustanovi ni bila naklonjena predvsem zaradi ideoloških razlogov, saj jo je ustanovil duhovnik, in to še v tujini. Stavba je začela propadati, na kar je opozarjala tudi dunajska mestna oblast. Po letu 1990 smo začeli prenovo hiše in jo končali. Hiša je začela živeti. V njej so stanovanj, ki prinašajo denar za stipendijski sklad, in sobe za študente ter garsonjere za profesorje. Veseli smo, da ustanova živi. Želimo pa,

da bi še kdo posnel družino Tuma, ki je pred leti del svojega premoženja namenila za stipendije. Ne pozabimo, da so bili Knafljevi štipe ndisti ugledni Slovenci, od Prešerna, Kopicarja, Miklošiča, Jenka, Župančiča, Tavčarja do Tume in še koga. Ti ljudje so stebri slovenske kulture in tudi pobudniki za ustanovitev Univerze v Ljubljani. Brez njih bi se slovenska zgodovina pisala drugače. Pono sen sem, da sem kot dolgoletni kurator Knafljeve ustanove prispeval k njeni ohranitvi in rasti.

Se imate po toliko letih bivanja na Dunaju za Dunajčana?

V nobenem mestu nisem živel tako dolgo kot na Dunaju, zato se imam za Dunajčana, seveda pa tudi za Slovenca in Ribničana. Saj je večina Dunajčanov prišlekov ali njihovih potomcev. Dunaj je plavž narodov. Še posebej po letu 1990, ko je padla železna zavesa, ki je Dunaj desetletja hromila, so v tedaj zaspano mesto začeli prihajati ljudje iz Romunije, iz revne Jelcinove Rusije, iz Ukrajine in Poljske, iz Jugoslavije in od drugod. Z njimi so prišli problematični, pa tudi zelo izobraženi ljudje. Brez teh ljudi bi nekatere dejavnosti v mestu propadle. Pozitivna plat prihoda tujcev je, da jih oblast ni strpala v geta. Seveda pa imamo v mestu poleg problematičnih tujcev tudi problematične in nacionalistično usmerjene Dunajčane.

Ali še velja rek: Če greš na Dunaj, pusti trebuh zunaj?

Dunaj je res drago mesto in do določene mere ta pregovor še velja. Sam pa pravim drugače: Če greš na Dunaj, ne pusti trebuha zunaj, ampak pridi k nam, v domači Korotan!

Mag. Anton Levstek, dolgoletni direktor Hotela Korotan in kurator Knafljeve ustanove na Dunaju

/ Foto: osebni arhiv Antona Levstka

takrat, ko si na mostu in gledaš v vodo. Dunajska leta so bila zame velik izziv. So bila obdobja kriz, ko je bilo treba sprejemati velike izzive. Na srečo sem imel dobre pogo vorne partnerje in sodelavce, ki bodo lahko nadaljevali moje delo.

Ste Ribničan. Na Dunaj ste šli tako kot v stoletjih pred vami mnogi rojaki: na

bo »prišel na kant«, pa ni. Po nekaj letih študija sem našel stik s celovško Mohorjevo in bil dve leti vzgojitelj v takratnem dijaškem domu. Ker sem bil kot študent teologije preveč izzivalen in sem se spogledoval z novimi oblikami teološke misli, so mi omogočili študij v tujini: najprej v Italiji, nato pa na inštitutu za biblično teologijo v Izraelu v

Dermotova spominska soba ohranja spomin na prvaka Dunajske državne opere Antona Dermota ter brata Leopolda in Gašperja.

/ Foto: arhiv Antona Levstka

»Hotel Korotan že leta s spominskimi sobami ohranja spomin na znane Slovence, ki so delovali na Dunaju: na pevce Antona, Leopolda in Gašperja Dermota iz Krope, na arhitekta Jožeta Plečnika, na Franceta Prešerna, na lipicance in na Ribničane, ki so še v preteklem stoletju na Dunaju prodajali pečen kostanj. Vsi so naši in tudi dunajski,« pravi Anton Levstek.

SPODNJI VIRNIK

Največ »sekajo« ujme in lubadar

Na kmetiji Spodnji Virnik (Pr' ta spodnmo Vernk) na Zgornjem Jezerskem zadnja leta največ sekajo v vetru poškodovano ali od lubadarja napadeno drevje. Samo lanski vetrolom jim je poškodoval čez tisoč »kubikov« drevja.

Cveto Zaplotnik

Zavod za gozdove Slovenije vsako leto podeli priznanja najbolj skrbnim lastnikom gozdov, po enemu iz vsake območne enote. V kranjski območni enoti zavoda so lani za to priznanje izbrali 59-letnega Tomaža Smrtnika, gospodarja na ekološki kmetiji Pr' ta spodnmo Vernk na Zgornjem Jezerskem. Priznanje je prejel ob koncu leta na slovesnosti na Gradu Sevnica. »Ne le jaz, veliko je skrbnih lastnikov gozdov,«

Tomaž si želi, da bi bilo v prihodnje manj ujm in posledično tudi manj lubadarja, da bi v gozdu delali varno in da bile odkupne cene lesa bolj stabilne.

skromno priznava in dodaja, da je priznanja vesel in da mu pomeni spodbudo za naprej.

Dobili nazaj podržavljene gozdove

Kmetija leži v mejnem pasu z Avstrijo, pod Virnikovim Grintovcem, na čezmejno avstrijsko Koroško jo vežejo tudi rodbinske vezi – Marjanov stari oče izvira iz Kort, iz vasi v bližini Železne Kaple. Marjan je od mladih nog delal doma na kmetiji, po odsluženju vojaškega roka se je zaposlil kot avtomehaničar, a po osmih letih je službo pustil in se posvetil kmetiji. Oče mu je umrl že 1994. leta, gospodar je postal trinajst let kasneje, ko je kmetijo prevzel po danes 86-letni mami Ani.

Z ženo Ireno je ustvaril družino, imata štiri otroke – hčeri Katarino in Marušo ter sinova Marjana in Milana. Vsi še živijo na kmetiji, za prevzemnika kmetije je predviden Marjan.

Kmetija je nekdanj obsegala le okrog 80 hektarjev zemljišč, od tega približno 60 hektarjev gozdov. Ko je država 1991. leta sprejela zakon o denacionalizaciji, so tudi Pr' ta spodnmo Vernk začeli upati, da bodo po drugi svetovni vojni podržavljeno premoženje nekoč vendarle do-

bili nazaj. Upanje je postalo realno še zlasti po tem, ko so prvi upravičenci dejansko dobili zemljo nazaj v last in posest. Vernkovi so denacionalizacijski postopek končali leta 2007, takrat so dokončno dobili nazaj gozdove, s katerimi je prej gospodarilo tedanje Gozdno gospodarstvo Kranj.

Poses v enem kosu, a v strmini

Z denacionalizacijo se je posest Vernkove kmetije občutno povečala. Gozdna posest zdaj meri 307 hektarjev, od tega je 51 hektarjev varovalnih gozdov. Poleg gozda imajo še 17 hektarjev travnikov, še dva hektarja kmetijskih zemljišč imajo

v najemu od Sklada kmetijskih zemljišč in gozdov Republike Slovenije. Vsa zemljišča so v enem kosu in okrog domačije, kar je na Gorenjskem in tudi drugje v Sloveniji bolj redek primer. Če je to prednost, je slabost ta, da je zemljišč na ravnem zelo malo in da so skoraj vsa v strmini. Segajo vse od 800 do več kot 1600 metrov nadmorske višine.

Za lažje delo v gozdovih so v zadnjih letih sami zgradili tri kilometre traktorskih vlak, a to za dostopnost vseh gozdov še ni dovolj. Najslabše je odprtih okoli 50 hektarjev gozdov, ki so jih v denacionalizacijskem postopku dobili nazaj. »Gozdno gospodarstvo je nekdanj iz teh gozdov spravljalo les s pomočjo žičnice, zato ni gradilo vlak,« pojasnjuje Tomaž, ki si je za eno prednostnih nalog zadal izboljšanje odprtosti teh gozdov. »Morda bi cesto že zgradili, če se zadnja leta ne bi toliko ukvarjali s posekom in spravirom od lubadarja napadene drevja,« pravi Tomaž in dodaja, da tudi v tem manj dostopnem gozdu sekajo, a je spravilo težavno: z vitlom morajo vleči les po tleh tudi sto metrov daleč.

Pestijo jih ujme in lubadar

Pri gospodarjenju z gozdovi jih pestijo ujme in lubadar. Žledolom pred desetimi leti jim ni povzročil večje škode, s svojo rušilno močjo se je ustavil »na pragu« njihovih gozdov. Večjo škodo sta jim povzročila vetroloma: pred sedmimi leti jim je poškodoval blizu tisoč kubičnih metrov drevja, lanski celo več kot tisoč »kubikov«. Ker v lesni zalogi prevladujejo iglavci, še zlasti smreka, se je v poškodovanih in oslabilih gozdovih čezmerno razmnožil lubadar, zaradi katerega so morali lani posekati okoli petsto kubičnih metrov smreke. Lani so za posek prvič najeli tudi izvjalca strojne sečnje. »Lubadar se še ni umiril, do pomladi bomo poskušali posekati in pospraviti čim več napadene drevja,« pravi Tomaž in poudarja, da je ob pojavu lubadarja zelo pomembno hitro ukrepanje. »Pravočasno posekano drevje je še nekaj vredno, a ko les postane modrikast, se mu vrednost zmanjša za tretjino.«

Letni posek na kmetiji se giblje okrog tisoč kubičnih metrov, zadnja leta so zaradi

Od desne: gospodar Tomaž, žena Irena in sin Marjan v novo urejeni sirarni

Vsa zemljišča so okrog domačije, a skoraj vsa v strmini.

posledic vetroloma in razmnožitve lubadarja sekali več. Vse posekano drevje prodajo kot hlodovino, le drva in goli prodajo neposredno kupcem. »Razmišljali smo že tudi o postavitvi žage, vendar naj to ostane odločitev za bodočega gospodarja,« pravi Tomaž, ki si želi, da bi bile odkupne cene lesa bolj stabilne, saj bi tako tudi lažje načrtovali investicije na kmetijah. Najprej želijo zgraditi vlako v še ne dovolj dostopnem gozdu, razmišljajo pa tudi o nakupu procesorske glave, ki bi jim omogočala strojno sečnjo.

Pri obnovi poškodovanih gozdov dajejo prednost naravnim obnovi, a letos naj bi posadili tudi okrog tri tisoč sadik smreke in buke. Pomlajevanje gozdov jim otežuje divjad, še zlasti jelenjad

z objedanjem in lupljenjem. Ugotavljajo, da gozdovi postajajo tudi vse bolj obljudejni. »Po gozdovih videvam gobarje, sprehajalce, tudi kakšnega gorskega kolesarja. To me načeloma ne moti, a ko podiram drevje, me skrbi, da se ne bi zgodila nesreča.«

Mleko predelujejo v izdelke

Pr' Vernku že četrto stotletje kmetujejo ekološko, poleg gozdarstva je pomembna dejavnost tudi živinoreja. Redijo petnajst goved, od tega osem krav, in petnajst koz, ki so dobre »čistilke« pri preprečevanju zaraščanja travnikov in pašnikov. Pred dvema letoma so v okviru dopolnilne dejavnosti začeli predelavo mleka. Mleko predelujejo na dva ali tri dni, odvisno od količine, večinoma

ga predelajo v sire, jogurte in skuto. Izdelke prodajajo v prodajnem avtomatu, ki so ga skupaj s kmetijo Pr' Krč postavili v središču Jezerskega, enkrat na teden jih peljejo strankam v Ljubljano, nekaj pa jih prodajo doma, kjer so uredili tudi manjšo trgovino. Mimo kmetije vodi pot k lehnjakotvornemu izviru, v bližini pa je tudi območje nekdanjega kamnoloma lehnjaka.

Tomaž ima ob delu na kmetiji tudi svoje veselje – igranje harmonike. Nekaj znanja mu je dal oče, veliko se je naučil sam in za igranje navdušil tudi sinova. Ko ob rojstnih dnevih in drugih priložnostih zaigrajo skupaj, je praznik. Takrat Pr' Vernk ne »pojejo« motorne žage, takrat odmeva glas harmonike.

Gospodar Tomaž Smrtnik

Izdelovanje lokov sem lahko izpilil, ker sem tekmoval tudi sam

Z razstavo Franc Oblak - Aci, mojster izdelovanja lokov se bodo v letu 2024 v Zavodu za kulturo Bled poklonili izjemnemu mojstru izdelovanja lokov ter dolgoletnemu tekmovalcu. Odprtje razstave bo 18. maja na Blejskem gradu.

Letos mineva 50 let, odkar je Franc Oblak, dolgoletni lokostrelca in izdelovalec vrhunskih tekmovalnih lokov iz Radovljice, prvič tekmoval na dvoranskem lokostrelskem tekmovalju v Mariboru. Tega se še zelo dobro spominja. »Vse sem delal narobe. Vendar nisem obupal, pravzaprav sem dobil še večji zagon. Videl sem, da so loki iz lesa in da me lokostrelstvo veseli.«

Franc Oblak se je rodil leta 1941, rano mladost je preživel na Hujah, starem delu Kranja. Večino časa je skupaj s prijatelji preživel na prostem v raziskovanju narave in izdelovanju frač in lokov. Že takrat se je v njem prebudila ljubezen do lesa, saj je hotel postati mizar. Vendar je bil oče proti in sin se je izučil za ključavničarja ter končal tudi Srednjo tehnično šolo v Ljubljani. Za ukvarjanje z lesom ni bilo priložnosti, saj ni imel ne orodja ne delavnice.

Prvo zaposlitev je našel kot risar delavniških načrtov v Kovinskem obrtnem podjetju Kranj. Po poroki sta se s soprogo Dorotejo preselila v Lesce. Kot vodja vzdrževanja se je najprej zaposlil v Gorenjki, nato v Suknu v Zapužah. Družinica se je širila, rodili sta se hčerki Maruša, ki je danes igralka v Slovenskem mladinskem gledališču, in Sonja, ki je arhitektka in ima svoje podjetje. Ob vsem tem sta s soprogo Dorotejo zgradila hišo v Radovljici, Franc pa je ob delu študiral in diplomiral na Višji šoli za organizacijo dela v Kranju. Želja po obdelovanju lesa je ves ta čas tlela v njem.

»Leta 1974 sem v Slovenijašportu v Ljubljani videl japonski lok Yamaha. Takrat sva z Dorotejo še zidala, najcenejši lok pa je stal toliko kot eno okno za hišo – 74.000 dinarjev mislim, da je bilo takrat. Kupil sem ga in kar sam začel trenirati. Nikogar nisem poznal, da bi mi dal kakšen nasvet, ni bilo interneta. Spomladi sem začel trenirati, jeseni sem šel na svoj prvi turnir v Maribor, kjer je bilo lokostrelstvo zelo razvito. Tam, v dvorani, sem šele videl, da vse narobe delam. Pokazali so mi, kako se pravilno strelja. Nisem obupal, kje pa! Dobil sem še večji zagon. Bil sem zelo uka željan.«

Leta 1976 je v reviji naletel na sliko delavca, ki stoji ob stiskalnici, v kateri je bil viden lok. Samo na podlagi te slike je ugotovil, da je tehnologija izdelovanja lokov podobna izdelovanju smuči. Še sam se je želel preskusiti v izdelovanju lokov. »Začel sem bolj lomiti kot delati loke. V Elanu sem prosil takratnega direktorja, ali si v zaboju za odpadke lahko nabere nekaj trakov steklenih vlaken. In sem potem doma na preprosti stiskalnici, ki sem si jo naredil sam, lepil v garaži. Pogoji niso bili pravi, bilo je mraz, tako da sem v glavnem

Foto: Roscoe Žerovc

vse polomil. Je pa res, da imam takratne stroje še danes. Me je kar sram, po 46 letih jih še imam. Prijatelj, Rozmanov Jože, mi je naredil električne naprave, ki mi še zdaj dobro grejejo. Kljub vsem začetnim težavam se je proces razvijal in po nekaj letih sem lahko rekel, da pa že nekaj vem.«

V tem času je že uspešno tekmoval kot član jugoslovanske reprezentance v olimpijski disciplini. Po naključju je na tekmovalju v Nemčiji spoznal izdelovalca lokov Hadaša. »On mi je pa čisto vse povedal. Potem se je to začelo bolj zares. Olimpijske loke sem delal že nekaj časa, streljal sem pa še kar z yamaha oziroma s hoytom, ameriškim lokom. Potem me je pa na našem turnirju, tukaj v Radovljici, kjer sem včasih prirejal turnirje, na katere so tekmovalci prihajali iz cele Jugoslavije, eden od avstrijskih reprezentantov, tudi moj kupec, začel zbadati, zakaj ne streljam s svojim lokom. Še danes ne vem, zakaj se za to nisem odločil že sam. Sem pa zaradi tega, ker sem tudi sam tekmoval, izdelovanje teh lokov res izpilil, ker sem videl, kaj deluje.«

Zaradi vse več naročil se je odločil, da dobro plačano službo v Suknu zamenja za lastno obrt – izdelavo lesenih predmetov. Prva leta so bila težka. »V Avstriji sem imel zastopnika, ki je prodajal moje loke. Nekega dne mi je prinesel korejski dolgi lok. Tisti, tradicionalni. 'Te loke začni delati, olimpijskih imaš na svetu polno, izdelujejo jih v tovarnah. Dolgi loki so zdaj v trendu,' je rekel. V naslednjih šestih mesecih sem opustil izdelovanje olimpijskih in se posvetil samo dolgim lokom. Veliko lažje jih je bilo delati in dobro so se prodajali.« Poleg lažje izdelave pri tem pride bolj do izraza tudi umetniška žilica izdelovalca. Tu je našel pot do priznanega oblikovalca Oskarja Kogoja. »Pri izdelkih Oskarja Kogoja sem npr. občudoval, kako so lakirani, saj sam lakiranja nisem obvladal. Pisal sem mu, ali bi mi pomagal s podatki, kje lakira in kako. Takoj se je odzval in me povabil k sebi domov in odpeljal k mojstrom površinske obdelave v Italijo, kjer sem spoznal osnove.« Razvilo se je večletno sodelovanje, ki je pripeljalo do skupne razstave Franca Oblaka in Oskarja Kogoja na Blejskem gradu leta 1987. To je bila tudi čisto prva razstava lokov Franca Oblaka. Pod mentorstvom Oskarja Kogoja je naredil serijo lokov iz različnih kosov afriškega in brazilskega lesa. Izdelki s te razstave so bili kasneje na ogled tudi v Gorici in na Japonskem, sam pa je imel kar nekaj samostojnih razstav. Na eni izmed njih je sodeloval tudi s slikarji lokostrelci. Ljubezen do lesa ni vidna samo pri lokih, ampak tudi pri pohištvu v domači hiši, ki ga je izdelal Franc Oblak. Danes po-

hišva ne izdeluje več, je prenaporno, še vedno pa izdeluje loke. V delavnici je vsak dan, poleg tega pa sta s soprogo še vedno aktivna lokostrelca, ki se dvakrat do trikrat tedensko podata na poligon v Globokem.

Na vprašanje, ali je bila večja prednost, da je kot tekmovalec uporabljal lok, ki ga je sam izdelal, ali da je bil tekmovalec, ki je iz lastnih izkušenj vedel, kakšen lok mora izdelati, odgovarja: »Takrat, ko sem začel s svojim lokom streljati dobro, sta se povečala tudi povpraševanje po mojih lokih in prodaja. V Evropi smo bili v tistem času le trije, štirje izdelovalci lokov taki, da so nas tekmovalci sprejemali. Moje loke so naročali iz Amerike, Velike Britanije, loke sem izdeloval za Švico, veliko za Italijo. Vsi moji loki so bili in so še vedno unikatni, nikoli nisem delal serije. Vse sem naredil tako, kot je hotel naročnik: barvo, les, dolžino, moč. Sicer je potem cena drugačna. Včasih so na lok čakali celo leto!« Naročniki še danes prisegajo na kakovost Oblakovih lokov. Njegove loke so naročali v času, ko je izdeloval olimpijske, in ga spet poiskali kasneje kot izdelovalca tradicionalnih lokov.

Mojster umetne obrti, še vedno aktiven športnik in nekdanj, v mladih letih, tudi aktiven glasbenik, kontrabasist, ki je imel svoj prvi glasbeni nastop že pri 15 letih za silvestrovo na Sv. Joštu. In kasneje igral na Brionih, tistih v Kranju. Kontrabas zdaj počiva, Franc Oblak pa najraje, za svojo dušo, kaj nariše. Če zdaj pogleda nazaj, bi bilo kaj drugače, če bi takoj lahko postal mizar, kot si je želel?

»Jaz mislim, da bi bilo še slabše. Takrat si ti naučen v šoli tistega mizarskega kalupa in je vprašanje, kaj bi se zgodilo. Zagotovo pa bi mi zelo pomagal pri strojih, kako se z njimi rokuje, sicer pa ne vem, če bi mi kaj pomagal. Najboljši izdelovalec lokov v Nemčiji je npr. avtomehanik.«

Franc Oblak
RAZSTAVA
MOJSTER IZDELAVANJA LOKOV

1. maj do 30. september 2024

Razstava ob 50. obletnici njegovega delovanja na področju lokostrelstva.

Odprtje razstave:
18. maj 2024 | ob 19:00

BLEJSKI GRAD

HISTORIČNI LOKOSTRELSKI TURNIR
18.-19. MAJ 2024
Prijave na Historični lokostrelski turnir so odprte do 30. 4.:
<https://forms.gle/j7N281G9CLbHa5qM8>

ZKB • ZAVOD ZA KULTURO BLEJ

Več informacij na: www.zavod-za-kulturo-bled.si
Sledite nam na naših družbenih medijih
@Bled castle (f in @) ter na kanalu
Bled Castle na YouTubu.

OBISK V GLOBASNICI

Ko je hlev zrastel v pravljčni grad

Globasnica je na vsak način obiska vredna. Med drugim se lahko pohvali z bogato zgodovino, sanjskim gradom in z živeto dvojezičnostjo, prav tako pa z zelo agilnim županom.

Janko Kulmesch

Ravno v teh dneh so na Uradu koroške deželne vlade predstavili projekt dvojezičnih spletnih obrazcev. Pri tem brezplačnem servisu za občine gre za obrazce, ki se gajo od izstavitve rojstnega lista preko prebivališča pa do prošnje za izstavitve mrliškega lista. Novopredstavljene dvojezične obrazce lahko uporablja vseh 132 občin. To naj bi bil prvi korak. Kot je poudaril pristojni koroški deželni svetnik Daniel Fellner, nameravajo prevesti še druge obrazce in dopolniti ponudbo v angleščini in italijanščini.

Projekt je pred dvema letoma vložila Občina Globasnica in s tem ponovno dokazala, da jemlje tudi uradno dvojezičnost resno. Župan Bernard Sadovnik, leta 2021 že drugi izvoljen na samostojni slovenski oz. dvojezični Enotni listi, poudarja, da bi morali že leta 1977, ko je dunajska zvezna vlada sprejela uredbo o slovenskem uradnem jeziku, biti prevedeni vsi obrazci v slovenščino. Hkrati verjame, da bo mladina koristila to ponudbo in pa da bodo slovenski obrazci na občinah postali samoumevni.

Ta najaktualnejši primer samo potrjuje, da gre pri Globasnici za občino, ki se zaveda svoje pomembne vloge kot dvojezična občina z bogato zgodovino in razgibano kulturno tradicijo. In ki je pisala besede čezmejno sodelovanje in povezovanje s sosednjo Slovenijo z velikimi črkami že v času, ko Slovenija

Župan Občine Globasnica Bernard Sadovnik

/ Foto: Občina Globasnica

še ni bila samostojna država in ko je bilo razmišljanje o alpsko-jadranski regiji kvečjemu v glavah nepoboljšljivih fantazov in optimistov.

Občina ob vznožju gore Svete Heme šteje med manjše koroške občine s 1594 prebivalci (stanje 1. januar 2023) in z desetimi kraji. Leži med južnim delom Podjune in Karavankami, približno sedem kilometrov zračne črte od meje s Slovenijo, njena domača gora pa je Peca. Leta 1951 so uradno našli 89,7 odstotka Slovencev, danes pa jih je le še nekaj več kot 42 odstotkov. Še posebej nazorno dokumentira asimilacijo podatek o ljudskem šteju leta 1910, ko je navedlo slovenski pogovorni jezik 1265 oseb, nemščino pa le 21.

Bogata zgodovina in kultura

Predvsem pa je Globasnica, katere ime je prvič dokumentirano v letih 1143–1163,

občina z znamenito zgodovino. Naselili so jo že Kelti, verjetno na gori Svete Heme. Vrh gore Svete Heme je bil poseljen že v prazgodovinskih obdobjih, na gori pa so tudi ostanki velike poznoantične naselbine z zgodnjekrščanskima cerkvama. V času rimskega Norika 15 let pred našim štetjem je nastalo v času vladavine cesarja Klavdija naselje v dolini. Arheološke najdbe kažejo na vojaško taborišče in pomen oskrbne postaje na rimski cesti iz Virunuma (blizu Gospe Svete) proti Celju. Center naselja na območju današnje Globasnice je bil imenovan Iuenna, iz katerega se je pozneje razvilo ime Podjuna, v Čepičah pri Globasnici pa ima ime Juenna tudi slovensko gostišče družine Gregorič. Najdbe iz tega časa, mdr. vzhodno rimsko steklo, grška keramika, nakit ali rimski mozaiki, so razstavljene tudi v muzeju sredi Globasnice. Gora Svete Heme vabi tudi na znamenito Rozalsko žeganje, kot mu pravijo domačini, ki se odvija vsako leto sredi septembra in sega v čas okoli leta 1500. Žeganje privabi številne romarje iz spodnje Podjune, sprva k mašam, po mašah pa na slovensko ljudsko petje pod košato lipo in na dobro pijačo ter okusne krape in klobase.

Posebna zgodba uspešnica globaške občine je Elbejev grad (Schloss Elberstein). Lastnik Hanzej Elbe, po poklicu mizar, je leta 1976 prosil pristojne oblasti za dovoljenje za prezidavo hleva – in začel namesto hleva graditi grad. Že kot otrok je sanjal

o gradovih, po odobritvi projekta pa je začel uresničevati svoje sanje. Vse, kar se vidi na in v gradu, od strehe, opeke, vrat, ključavnic, viteških oklepov in sulic, vse to je nastalo iz njegovih rok, v njegovi lastni delavnici. Poleg tega se z ljubeznijo posveča slikanju in je doslej ustvaril več kot tisoč slik, ki seveda krasijo njegov grad – grad, ki je postal prava globaška atrakcija in privabi številne občudovalce, med drugim tudi iz Slovenije.

Občina Globasnica pa se lahko pohvali tudi z dolgotrajnim kulturnim ustvarjanjem. Lani je Slovensko kulturno društvo Globas-

življena in običajev, ki se pojavljajo od zibelke do groba. Njegove pesmi, npr. Pesem o rojstvu ali pesmi O nedeljskih jagrih in Lušno je vigred, so tudi danes izredno popularne in jih koroški zbori na obeh straneh meje zelo radi pojejo.

Angažirani župan Sadovnik

Občina Globasnica je lahko srečna, da ima z Bernardom Sadovnikom (59) medtem že skoraj deset let izredno agilnega župana. Na vprašanje, kako on ocenjuje položaj občine, je v pogovoru za časopis KARAVANKE odgo-

»skoraj edina občina, kjer so v otroškem vrtcu otroci avtomatično prijavljeni za dvojezično skupino«. Tudi delovne ljudske šole z ravnateljico Veroniko Terbuch na čelu ocenjuje Sadovnik zelo pozitivno. »Naša ljudska šola je ena redkih, ki redno izvede jezikovni teden v Piranu. Starši in otroci so zelo navdušeni, nekateri pa sploh prvič spoznajo Slovenijo.«

Globasnica je tudi med redkimi občinami, ki so že v času bivše Jugoslavije gojili stike z občinami v Sloveniji, to predvsem preko kulturnih društev SKD Globasnica in SPD Edinost Šteben, prvi s Ptujčani in Mariborčani, drugi z društvom Pragersko. Občina sama pa je z obmejnimi občinami tesno povezana v okviru Geoparka Karavanke ter z Občino Goriška brda. In ko je leta 1991 divjala na Viču krvava vojna, so bili Sadovnik in njegovi globaški sodružniki tisti, ki so s hrano in pijačo aktivno podprli teritorialce v boju proti Jugoslovanski ljudski armadi. Za to jih je ob 30-letnici Republike Slovenije počastil tudi tedanji obrambni minister Matje Tonin s posebnim odlikovanjem.

Vsekakor ste bralce in bralci prisrčno vabljeni v idiličen kraj ob gori Svete Heme in k sveti Hemi sami. Vabljeni v občino, kjer vas pričakuje čudovit pravljčni grad in ki ima bogato zgodovino. V občino, kjer vas pozdravlja ljudski pevec Lesičjak, kjer sta doma slovenska pesem in beseda in živijo prijazni ljudje.

Globasnica je na vsak način obiska vredna.

Bernard Sadovnik: »V moji generaciji je bil pogovorni jezik domače narečje. Danes je velika večina otrok prijavljena k dvojezičnemu pouku, slovenski pogovorni jezik v družinah pa vedno bolj nazaduje.«

nica obhajalo 120-letnico. Društveno delovanje s predsednico Marijo Markitz na čelu je zelo razgibano na vseh področjih, še posebej na pevskem z mešanim zborom Peca in otroškim zborom Živ-žav. Tudi v sosednjem Štebnu imajo svoje društvo pod imenom SPD Edinost in moški zbor, poimenovan po legendarnem globaškem ljudskem pesniku in pevcu Francu Ledru - Lesičjaku (1833–1908). Bil je pravi ljudski pesnik; snov za svoje pesmi je jemal iz kmečkega

voril: »V moji generaciji je bil pogovorni jezik domače narečje. Nemško sem se začel učiti v prvem razredu ljudske šole. Danes je velika večina otrok prijavljena k dvojezičnemu pouku, slovenski pogovorni jezik v družinah pa vedno bolj nazaduje.« Občanke in občani živijo že desetletja brez narodnostnih konfliktov, kar je tudi soomogočilo, da je s Sadovnikom bil izvoljen za župana zastopnik občinske stranke, ki velja za slovensko. Prav tako je, poudarja Sadovnik, Globasnica

Izkopanine dveh zgodnjekrščanskih cerkva na gori Svete Heme

/ Foto: Občina Globasnica

Pravljčni grad, ki ga je s svojimi rokami ustvaril Hanzej Elbe

/ Foto: Občina Globasnica

DVOREC VISOKO

Visoška kronika se nadaljuje

Vlada je lansko leto razglasila za Tavčarjevo leto, saj je lani minilo sto let od smrti pisatelja in politika Ivana Tavčarja, za katerega pravijo, da je živel v Ljubljani, srce pa je imel v Poljanski dolini. Na Visokem je leta 1893 kupil mogočno visoško domačijo, ki mu je bila z nekdanjimi lastniki, rodbino Kalan, vir navdiha pri pisanju zgodovinskega romana Visoška kronika. Dvorcu so v zadnjih desetih letih vdihnili novo življenje.

Mateja Rant

Dvorec Visoko je predstavljal poseben izziv tudi županu Milanu Čadežu, ko je pred skoraj 18 leti prvič nastopil župansko funkcijo. Bogata zgodovina dvorca, ki je bil prepuščen propadanju, mu ni dala miru, zato je začel, kot pravi, pisati svojo »visoško kroniko«, ko so na občini začeli korak za korakom obnavljati dvorec in danes znova predstavlja pomembno središče dogajanja v Poljanski dolini. V nekdanjem stanovanjskem objektu so uredili poročno dvorano in kavarno ter postavili stalno razstavo z naslovom Visoška domačija pripoveduje, pred časom pa se je začela še obnova gospodarskega poslopja, kjer v prihodnosti načrtujejo tudi prenočišča.

Dvorec in prekletstvo

Pri svojih načrtih z visoško domačijo se Milan Čadež ni prav nič oziral na govornice, da

nad dvorcem visi prekletstvo. »Te govornice med drugim izhajajo iz tega, kar je zapisano tudi v Tavčarjevi Visoški kroniki, da naj bi Polikarp Kalan domačijo kupil z denarjem sumljivega izvora – z vojnim plenom, do katerega je prišel tako, da je pokončal svoja soborca,« se ob ljudskih vražah dobrohotno nasmehne Čadež. Prav tako bi lahko rekli, da tudi Tavčar ni čisto pošteno plačal kupnine. »Zadnji lastnik, Anton Hafner, je posestvo prodal za takratnih 24 tisoč goldinarjev, pri čemer je Tavčar 18 tisoč goldinarjev plačal takoj, preostanek pa šele po prvi svetovni vojni, ko je bil ta denar zelo malo vreden.« Mamo Antona Hafnerja Ano Kalan, poročeno Hafner, pa je prodaja družinskega posestva, na katerem je dotlej gospodarilo deset generacij Kalanov, tako prizadela, da si je vzela življenje. Vse to je samo še podpihovalo legende okrog dvorca. »A na vse to imam samo

en odgovor,« se posmeje Čadež, »da je pri delitvi premoženje nekdanje Občine Škofja Loka pred leti Občina Gorenja vas - Poljane pošteno pridobila svoj delež.« Verjame, da so tako ustvarili trdno podlago za nadaljnji uspešen razvoj dvorca. »Objekt je bil tudi blagoslovljen, tako da menim, da se nam ni treba ničesar bati,« še pristavi.

Več načrtov oživiljanja dvorca

Med drugo svetovno vojno je okupator posestvo nacionaliziral, po drugi svetovni vojni pa so ga vrnili v last Tavčarjevim. »Verjetno je bilo to povezano s tem, da je bil Tavčarjev sin Titov osebni zdravnik,« pojasni Čadež in nadaljuje, da so lastniki hitro ugotovili, da dvorca ne bodo mogli vzdrževati, zato so ga prodali Občini Škofja Loka, ki je to območje razglasila za kulturni spomenik lokalnega pomena. Leta 1966 so ga dali v najem Mirku Šinkovcu, ki je imel na dvorcu bife vse do začetka osemdesetih let prejšnjega stoletja, ko se je podrlo ostrešje na hlevu. »To je bila ena najbolj žalostnih podob dvorca.« Takrat je dvorec znova prevzela občina in s pomočjo sredstev, ki jih je prispevalo lokalno gospodarstvo, statično obnovila oba objekta in zamenjala streho. »Sledilo je več poskusov oživitve dvorca, zelo resno smo se na koncu pogovarjali s podjetjem Hosting, ki je pripravilo idejno zasnovo, v okviru

Tako Dvorec Visoko kot sosednje gospodarsko poslopje sta v zadnjih desetih letih dobila novo podobo. / Foto: Gorazd Kavčič

katere bi na dvorcu in sosednjem poslopiju uredili hotel s petimi zvezdicami in 22 sobami, vrhunsko restavracijo s konferenčnim centrom ter podzemno garažno hišo, na južnem obronku gozda pa luksuzne gozdne vile s 40 apartmaji. Predvideli so še nov most čez Poljansko Soro na lokaciji, kjer je bil že v preteklosti.« Gospodarska in finančna kriza, ki je nastopila leta 2008, je te načrte zamrznila, a na občini niso obupali in župan je s sodelavci iskal nove rešitve za dvorec. Odločitev je padla 29. avgusta 2011, je dejal Čadež. »S takratnim podžupanom Tomažem Pintarjem, predsednikom Kulturnega društva dr.

Ivan Tavčar Poljane Izidorjem Jesenkom in predsednikom krajevne skupnosti Poljane Tonetom Debeljakom smo tisti dan položili venec pri kapelici ob 160. obletnici rojstva rojaka Ivana Tavčarja. V toplem vremenu smo obsedeli na stopnicah dvorca. Mimo so se sprehajali domačini in spraševali, ali se bo že kaj premaknilo... Takrat smo enotno rekli: Prihodnje leto pa moramo tukaj sami nekaj premakniti!«

Obnova korak za korakom

Po letih propadanja se je takrat začela po majhnih korakih pisati nova zgodovina dvorca. Spomladi 2012 so začeli urejati zunanost dvorca, v notranjosti pa so obnovili vhodno vežo in sobo, v kateri so obiskovalcem poskušali prikazati delček življenja Ivana Tavčarja na Visokem iz Kosmovega arhiva. Oktobra je bila na dvorcu prva poroka po tridesetih letih. Sledila je nadaljnja obnova, ki je potekala pod budnim očesom pristojnih z ljubljanskega zavoda za varstvo kulturne dediščine. Jeseni 2017 je vlada ambient Visoške in Debeljakove domačije na Visokem s spomenikom pisatelju Ivanu Tavčarju in Tavčarjevo grobnico z odlokom razglasila za kulturni spomenik državnega pomena. V desetih letih je občina v obnovo dvorca skupaj vložila 1,7 milijona evrov, leta 2018 pa je upravljanje obeh objektov in opreme

dvorca Visoko prevzel javni Zavod Poljanska dolina. Leta 2019 so prejeli prva nepovratna sredstva ministrstva za kulturo, s pomočjo katerih so na novo prekrili streho s špičakom. Maja tega leta je začela obratovati Kavarna Visoko. Danes Dvorec Visoko s kavarno in urejenimi prostori z razstavami daje pomemben pečat Poljanski dolini, še poudarja Čadež in dodaja, da so tako energijo kot sredstva v preteklih letih vlagali premišljeno, po kratkih, ampak zanesljivih korakih. Danes ugotavlja, da se je navedena pot izkazala za pravo, saj se je že v prvih letih postopne obnove v dvorec vrnilo pestro in raznovrstno dogajanje, dodali so številne nove programe.

Smeli načrti tudi za naprej

Pred dvema letoma so se lotili še obnove gospodarskega poslopja, a so lanske poplave naredile veliko škode, tako da imajo že izbranega izvajalca, ki bo na novo položil kamniti tlak v kletni dvorani, ki bo po obnovi med drugim namenjena poročnim slavljem. V nadstropju gospodarskega poslopja načrtujejo okrevališče, na podstrešju pa nameravajo urediti še sobe s petdesetimi posteljami tako za bolnike, ki se bodo zdravili v okrevališču, kot turiste. Še naprej si bodo prizadevali tudi za ureditev mostu na mestu, kjer je bil že nekdanji, da bi zagotovili lasten dostop do dvorca.

Danes Dvorec Visoko s kavarno in urejenimi prostori z razstavami daje pomemben pečat Poljanski dolini. Tako energijo kot sredstva so v preteklih letih vlagali premišljeno, po kratkih, a zanesljivih korakih. Že v prvih letih postopne obnove se je v dvorec vrnilo pestro in raznovrstno dogajanje.

Župan Milan Čadež pred Dvorcem Visoko danes ...

/ Foto: Gorazd Kavčič

... in leta 2007

/ Foto: Boštjan Fon

POKLON ALPINISTOM

Viharnik z roba, 100 let skalašev

Viharnik z roba, 100 let skalašev je 107-minutni biografski, gorniški, zgodovinski, avanturistični film, ki pripoveduje zgodbo o začetkih slovenske športne elite, oblikovanju samozavesti in krepitvi narodnega ponosa.

Suzana P. Kovačič

Dokumentarno-igrani film Viharnik z roba, 100 let skalašev so premierno prikazali na letošnjem 18. Festivalu gorniškega filma, največjem tovrstnem festivalu v Sloveniji, izjemen odziv občinstva je film doživel tudi na predvajanju v Slovenskem planinskem muzeju v Mojstrani v okviru Festivala Goroventure. Režiser in scenarist filma je Igor Vrtačnik, ki je o motivu za ustvarjanje filma dejal: »Trajanje in prehanje živlega spomina je poseben čudež, ki dopoveduje, kako smo si pravzaprav bližji in daleč, ne glede na desetletja in celo stoletja, ki stojijo med nami.«

Film je Vrtačnik razvijal in ustvarjal v zadnjih letih, ravnov času stote obletnice ustanovitve Turistovskega kluba Skala (2. februarja 1921), 130. obletnice rojstva Jože Čopa

Film so predvajali tudi v Slovenskem planinskem muzeju v Mojstrani, levo direktor Gornjesavskega muzeja Aljaž Pogačnik in režiser filma Igor Vrtačnik.

/ Foto: Primož Pičulin

(27. marec 1893) in 130. obletnice ustanovitve Slovenskega planinskega društva (27. februarja 1893). Premiera

filma pa je sovpadala s stoto obletnico smrti Klementa Juga, ki se je avgusta 1924 ponesrečil v zahodnem delu

Triglavske stene, ko je sam skušal preplezati steber, ki so ga kasneje poimenovali Jugov steber. Igor Vrtačnik je

film posvetil njemu in vsem hrabrim alpinistom.

Kulturno-zgodovinsko ozadje filma

»Druga polovica 19. stoletja je bila za Slovence, ki so na svojem ozemlju čutili pritisk Nemcev ter sistematično germanizacijo na vseh področjih življenja – kulturnem, gospodarskem, socialnem, športnem in izobraževalnem –, čas iskanja narodne identitete. V alpinizmu se je ta konflikt prenesel na osvajanje najvišjih vrhov, še posebno je šlo za prvenstvo v mogočni Triglavski severni steni. Tam so mladi in drzni alpinisti Turistovskega kluba Skala, ustanovljenega leta 1921 v Ljubljani – t. i. skalaši, dosegali vrhunsko raven v plezalni tehniki, enakovredno vodilnim nemškimi in italijanskimi plezalcem. Med skalaši sta bili tudi dve slovenski plezalki Pavla Jesih in Mira

Marko Debelak, ki veljata za eni najboljših plezalk svojega časa na svetu,« je pojasnil dr. Peter Mikša, zgodovinar, univerzitetni profesor, alpinist, ki je strokovno sodeloval pri nastanku filma Viharnik z roba, 100 let skalašev. Poleg njega so bili strokovni sodelavci Rajko Lotrič, Saša Mesec in France Malešič.

Mali človek, velik alpinist

Kot nadaljuje Mikša: »Osrednji lik filma Viharnik z roba, 100 let skalašev je Joža Čop, 'mali človek, velik alpinist', ki si je s svojo požrtvovalnostjo, neustrašnostjo in vztrajnostjo pridobil globoko spoštovanje, zaupanje in poklon svojih sodobnikov, pa tudi vseh kasnejših generacij Slovencev. Član Turistovskega kluba Skala je bil vzor skalašem, Oton Župančič mu je za petdesetletnico napisal ter posvetil odo, ob njegovi

Marija Pomagaj, podoba slovenskih src

Letos mineva 210 let, odkar so ob sedanji brezjanski baziliki zgradili novo Marijino kapelo in na oltar postavili znamenito podobo Marije Pomagaj z detetom, ki jo je naslikal kranjski slikar Leopold Layer.

Kdor obiše osrednje slovensko Marijino romarsko središče na Brezjah, v vasi, ki je pod kuliso Karavank postavljena na širok pomol nad globoko zajedo potoka Peračica, se v kapeli ob cerkvi ustavi pred milostno podobo Marije Pomagaj, simbolom tega romarskega kraja. Pred 210 leti, leta 1814, jo je za obnovljeno kapelo Matere Božje naslikal kranjski slikar Leopold Layer (1752–1828). Ta podoba Marije z detetom v naročju, ki se oklepa matere, je postala spremljevalka življenja in razmišljanja slovenskih kristjanov. In tudi drugače verujočih. Je navdih za mnoge ljudi in izraz njihove vere. Zagotovo ni slovenskega kristjana ali obiskovalca Brezij, ki se ne bi osebno srečal z njo, ji izpovedal svojih skrbi in težav, se obrnil za pomoč s prošnjami in izrazil svoje hvaležnosti, če je bil uslišan. Kapelica s podobo Marije Pomagaj je kraj osebnih zgodb, ki niso bile nikjer povedane ali zapisane.

Milostna podoba Marije Pomagaj spremlja Slovence, kjerkoli smo. Z nami je na naših domovih in na naših poteh. Spremljala je Slovence, ki so morali zaradi različnih razlogov po svetu – s trebihom za kruhom ali zaradi lastne varnosti. Z njo v rokah so se veselili ali umirali. Zato ne preseneča, da najdemo podobo Marije Pomagaj povsod, kamor je stopila noga našega rojaka: na ozemlju obeh Amerik, v Avstraliji in Afriki, na Madagaskarju in povsod, kjer delujejo naši misijonarji, potovala pa je celo v vesolje.

Zgodba o nastajanju milostne podobe Marije Pomagaj je zanimiva, celo skrivnostna. Nedvomno je slikanje Marije Pomagaj kranjskemu slikarju Leo-

Marija Pomagaj ob 200-letnici, 2014.

poldu Layerju naročil njegov znanec, tedanji mošenjski župnik in skrbnik Brezij Urban Ažbe, ko je leta 1800 dal h cerkvi prizidati kapelo Matere Božje. Layer je pri slikanju svoje Marije Pomagaj vzel

za osnovo podobo Marije Pomagaj/Mariahilfe, ki jo je predvidoma okrog leta 1517 naslikal nemški slikar Lucas Cranach (1472–1553). Izvirnik je v katedrali v Innsbrucku na Tirolskem. V alpskem delu Evrope naj bi bilo okrog petsto Marijinih podob, ki imajo osnovo v Cranachovi upodobitvi.

O nastajanju milostne podobe Marije Pomagaj na Brezjah pripovedujeta dve zgodbi. Prva pravi, da jo je Layer začel kar z vklenjenimi rokami slikati že v zaporu, kamor so ga leta 1810 zaprli Francozi zaradi ponarejanja denarja, na srečo avstrijskega. Zato je dobil nižjo kazen in je bil že isto leto na svobodi. Če bi ponarejal francoski denar, bi bila kazen strožja. Njegov brat Valentin pa je v zaporu umrl. Zaradi njegove smrti in v zahvalo za svojo srečno vrnitev iz zapore naj bi se zaobljubil, da bo naslikal Marijo.

Druga zgodba pa pravi, da je Marijo Pomagaj z detetom kranjski slikar naslikal po naročilu župnika Ažbeta. Dela naj bi se lotil že pred zaporom, dokončal pa ga je na svobodi, do leta 1814. Da je dejansko šlo za zaobljubo, potrjuje tudi napis: Leopoldus Layer pinxit anno 1814 ex voto – Leopold Layer naslikal 1814 po zaobljubi. Ta pa naj se ne bi nanašala le na slikanje Marije Pomagaj, ampak na poslikavo celotne kapele. Za to naj bi se zaobljubil v zaporu.

Karkoli je že res, ostaja nesporno dejstvo, da je milostna podoba Marije Pomagaj na Brezjah ena od slik, ki so najbližje slovenskemu človeku in ki še danes zaznamujejo njegovo življenje, ne glede na to, kje živi.

ROMARSKI URAD
BREZJE

Informacije:

Romarski urad Brezje,
Brezje 72, 4243 Brezje
T: 04 537 07 00,
www.marija.si, info@marija.si

Bazilika Marije Pomagaj

je odprta vsak dan
od 6. do 21. ure.

Urniki svetih maš:

Ponedeljek–petek:
7.00, 8.30, 10.00 in 19.00
Sobota:
7.00, 8.30, 10.00, 16.00 in 19.00
Nedelja:
7.00, 8.30, 10.00, 11.30,
16.00 in 19.00

Na snemanju s strokovnim sodelavcem filma, pripovedovalcem dr. Petrom Mikšo / Foto: osebni arhiv

»Osrednji lik filma Viharnik z roba, 100 let skalašev je Joža Čop, 'mali človek, velik alpinist', ki si je s svojo požrtvovalnostjo, neustrašnostjo in vztrajnostjo pridobil globoko spoštovanje, zaupanje in poklon svojih sodobnikov, pa tudi vseh kasnejših generacij Slovencev.« (dr. Peter Mikša)

osemdesetletnici, leta 1973, pa je izšel roman Stena pisatelja Toneta Svetine. Ta biografski roman pripoveduje o 'vrhunskem alpinistu,

ki ga osvaja ženske, on pa osvaja Steno – nazadnje tudi osrednji steber, ki ga po njem poimenujejo Čopov steber.' Jože Čop se je

preizkusil tudi kot igralec, nastopil je v prvih dveh slovenskih filmih V kraljestvu Zlatoroga (1931) ter Triglavске strmine (1932), ki sta

nastala v produkciji Turistovskega kluba Skala.«

»Če je bil Klement Jug filozofski temelj skalašev, je bil Joža Čop življenjski temelj, njihova lokomotiva. To je nekaj posebnega tudi v smislu kulture, da je v nekem narodu človek, ki je v nekem narodu alpinist, 'hribovec' s tolikšnim vplivom še na generacije za seboj,« pa je poudaril Vrtačnik.

Turistovski klub Skala, kasneje preimenovan v Alpinistični klub Skala, je bil dejaven tudi na kulturnem in naravoslovnem področju. Iz njegovih vrst so izšli vrhunski fotografi, literati, predavatelji, smučarji, gorski reševalci in filmski ustvarjalci.

Trden kakor skala

Plezalne sekvence filma so posneli v Triglavski severni steni, z avtentično plezalno opremo in plezalno tehniko z začetkov alpinizma. Snemanje je potekalo v dolini Vrata, v Triglavski severni steni, na Vršču in vrhu, imenovanem Nad Šitom glava.

V vlogi Jože Čopa nastopa Miha Habjan, Luka Biščak igra Klementa Juga, Marta Krejan Čokl Pavlo Jesih, Maj Pavček Milana Gostišo, Kristijan Vrhnjak Miho Potočnika, Jaka Flis Stanka

Kader s snemanja filma, igralca Miha Habjan in Luka Biščak v vlogi Jože Čopa in Klementa Juga

Tominška, Matija Perne pa primarija Jerneja Demšarja.

Film je nastal po predlogi knjige Trden kakor skala avtorja dr. Petra Mikše, v produkciji zavoda Horizont in koprodukciji RTV Slovenija s sodelovanjem Gornjesavskega muzeja Jesenice, Slovenskega planinskega muzeja Mojstrana, Triglavskega narodnega parka, Filmskega arhiva Republike Slovenije in Društva Gorsko reševalna služba Mojstrana. Direktor fotografije je Simon Gosnik, snemalca Janez Štucin in Gregor Kitek. Arhivsko gradivo so prispevali RTV Slovenija, Slovenski planinski muzej, Filmski arhiv Republike Slovenije. Uporabljeni so bili tudi materiali zasebnih fotografskih arhivov

Dušice Kunaver, Antona Sazonova, Franca Ekarja, dr. Mihe Potočnika, Mitje Koširja, Toneta Kralja, Kazimirja Drašlerja, Mihe Kajzelja, dr. Petra Mikše. Film je nastal s finančno podporo Slovenskega filmskega centra.

Kot zanimivost ...

Film Viharnik z roba, 100 let skalašev je dolg 107 minut, enako kot izvirna verzija prvega slovenskega celovečernega filma V kraljestvu Zlatoroga. Ohranjena je namreč le okrnjena različica v dolžini 76 minut. Gre za režiserjev poklon gorniku, glasbeniku, skladatelju, fotografu ter režiserju prof. Janku Ravniku, scenaristu in montažerju prvega slovenskega celovečernega filma.

WWW.VELIKAPLANINA.SI
INFO@VELIKAPLANINA.SI
040 251 771

ODKRIJTE POMLADANSKI ČAR VELIKE PLANINE

in se sprehodite med pašniki, odetimi v vijolične barve žafrana ter uživajte v razgledih na zasnježene Kamniško-Savinjske Alpe.

TONE KRALJ

Uporniški opus, ki mu ni para

Tone Kralj in prostor meje – izredno zanimiva knjiga Egon Pelikana. Predstavlja življenjsko zgodbo in umetniško delo slikarja svetovnega formata, ki se je s slikanjem uprl tudi fašizmu in nacionalsocializmu.

Janko Kulmesch

Ko se je leta 1914 začela prva svetovna vojna, je bila Italija na strani osrednjih sil oz. Avstro-Ogrske in Nemčije in se obvezala, da bo hkrati ostala nevtralna. Ker pa je imela poželenje predvsem po Južni Tirolski, prav tako pa po Dalmaciji ter Istri, in je želela priti celo do Ljubljane, se je s podpisom Londonskega sporazuma maja 1915 obvezala, da se aktivno vključi v vojno na strani antante (Francija, Velika Britanija in Rusija). V tajnem Londonskem sporazumu je antanta priznala Italiji Južno Tirolsko do meje na Brennerju,

priznana. Pri konferenci je pomembno vlogo igral tudi predsednik ZDA Wilson. Ta ni priznal v celoti Londonskega sporazuma in vseh italijanskih apetitov; po njegovem naj bi Dalmacija ostala pri Jugoslaviji. Zelo jasno pa je po padcu ruskega cesarstva odstopil od sporazuma zmagovalec oktobrske revolucije Lenin, ki je londonsko pogodbo označil kot eno od sramot zahodne diplomacije.

Rapalska pogodba

Na Pariški mirovni konferenci jasnih odločitev glede Kraljevine SHS in Kraljevine Italije niso dosegli. Prišli so do zaključka, da

Srbov, Hrvatov in Slovencev ter Kraljevina Italija. Pri teh pogajanjih se je Italija obnašala kot velesila, zavedajoč se, da jo podpirata predvsem Velika Britanija in Francija. Za Slovence in Hrvate pa je bila ta pogodba porazna. S to pogodbo, s katero je bila določena meja med Kraljevino Italijo in Kraljevino SHS, je bila tretjina slovenskega etničnega ozemlja, prav tako Istra in del Dalmacije, dodeljena Italiji, ki je v zameno priznala Kraljevino SHS kot državo – Slovenci, ki so živeli na Goriškem, delu Notranjske, v Trstu, Istri in na Primorskem, pa so kmalu občutili raznarodovalni pritisk čedalje močnejšega fašizma.

Uporniška organizacija TIGR

Primorski Slovenci so se začeli upirati skrajnemu italijanskemu nacionalizmu že pred prvo svetovno vojno. Na resnično naravo fašizma, ki je z Benitom Mussolinijem leta 1922 prevzel oblast v italijanski državi, je že zelo zgodaj opozoril Slovence fašistični napad na otroke tržaških delavcev in požig Delavskega doma leta 1919. Leta 1920 je sledil požig Narodnega doma v Trstu, nato pa več kot 120 drugih napadov, razdejanj in požigov slovenskih podjetij, kulturnih domov ter delavskih institucij.

Med uporniki proti požigom kulturnih domov in

naj obe državi uredita to zadeva z dvostransko pogodbo – pri čemer sta Velika Britanija in Francija vztrajali na Londonskem sporazumu. Tako se je leta 1920 začela tridnevna konferenca v Rapallu blizu Genove in se končala 12. novembra 1920 z Rapalskim sporazumom, ki sta ga podpisali Kraljevina

Egon Pelikan: »Iz poslikav govori upor fašistični represiji, ki je bila totalna, brutalna in je imela za posledico številne človeške žrtve. Slikar se je tej represiji uprl z najbolj subtilno možno gesto – s poslikavo cerkvenih notranjščin.«

Trst in Istro (razen Reke) ter Severno in Srednjo Dalmacijo s pribrežnimi otoki.

Na Pariški mirovni konferenci leta 1919, kjer so določili nove meje, so bili Slovenci in Hrvati formalno zastopani v delegaciji Kraljevine Srbije, ker novo nastala Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS) uradno še ni bila

Tone Kralj: Rapalska pogodba / Foto: Matjaž Prešeren

Tone Kralj – samopotret / Foto: Matjaž Prešeren

prepovedi delovanja slovenskih kulturnih društev so posebno mesto zavzeli t. i. tigrovci. TIGR (kratica za imena Trst, Istra, Gorica in Reka) je bila podtalna organizacija slovenskih in hrvaških domoljubov ter protifašistov. Delovala je na slovenskem in hrvaškem etničnem ozemlju, ki je bilo po Rapalski pogodbi priključeno Italiji. Napadala je fašistične ustanove in patrolje ter izvajala sabotaže. Hkrati je skrbela, med drugim z razmnoževanjem ilegalne literature, ki so jo večinoma tiskali v Ljubljani, da so se otroci doma lahko učili pisati in brati v slovensčini.

Po drugi svetovni vojni, v času komunističnega režima, TIGR ni imel vloge v zgodovinskem spominu, ki bi mu pripadala. Komunistični režim tega ni želel in izbral za dan vstaje slovenskega naroda 22. julij 1941, ko so trije člani ilegalne Komunistične partije v Tacnu s strelnim orožjem ranili Franca Žnidaršiča, ki je pred drugo svetovno vojno kot poveljnik žandarmerijske postaje v Šentvidu pri Ljubljani preganjal ilegalne člane KPJ v Tacnu. Žnidaršič je napad preživel in po kapitulaciji Italije leta 1943 sodeloval s partizani. Napad nanj 22. julija 1941 je veljal za »prvi partizanski strel«. Dejansko pa se je odpor proti okupatorju začel že dosti prej – 13. maja 1941, ko se je v Mali Gori pri Ribnici skupina tigrovcev spopadla

z italijanskimi okupatorji in nekaj orožniki.

Kraljev umetniški odpor

Upornik proti fašizmu in nacizmu posebne vrste je bil Tone Kralj (1900–1975), slovenski slikar, grafik in kipar. Po študiju kiparstva v Pragi, na Dunaju, v Parizu in Benetkah ter študiju arhitekture v Rimu se je začel še posebej intenzivno ukvarjati s slikanjem. Začel se je kot slikar uveljavljati tako v jugoslovanskem kot tudi v evropskem prostoru. Kar trikrat zapored (v letih 1926, 1927 in 1930) so bile njegove slike razstavljene na Beneškem likovnem bienalu. Zelo odmevne so bile tudi njegove razstave v Londonu in Antwerpnu leta 1930 ter leta 1931 v Padovi, Milanu, Leipzigu in Amsterdamu.

V času teh njegovih razstav je slovenska Primorska trpela pod fašizmom. Tako je Tone Kralj leta 1927 sprejel tudi povabilo za poslikavo cerkve v Volčah pri Tolminu. Odpravil se je na Primorsko, v primorske cerkve pa »je z njim prihajalo nekaj, kar je našlo umetniško potrditev v evropskem prostoru«, piše Egon Pelikan, avtor odlične knjige »Tone Kralj in prostor meje« v Koledarju celovške Mohorjeve 2024. Knjiga sama je izšla leta 2016 pri Cankarjevi založbi v Ljubljani, nato pa še v treh jezikih, med drugim pri svetovni znanstveni založbi Peter

Lang v Oxfordu. Lani je izšla tudi v nemščini pri Mohorjevi založbi v Celovcu pod naslovom »Mussolini und Hitler in den Kirchen des slowenischen Küstenlandes. Der Widerstand des Malers Tone Kralj gegen Faschismus und Nationalsozialismus« (Mussolini in Hitler v cerkvah slovenske Primorske. Odpor slikarja Toneta Kralj proti fašizmu in nacionalsocializmu.).

Cerkvi v Volčah je sledilo še skoraj petdeset primorskih cerkva. Egon Pelikan: »Iz poslikav govori upor fašistični represiji, ki je bila totalna, brutalna in je imela za posledico številne človeške žrtve. Slikar se je tej represiji uprl z najbolj subtilno možno gesto – s poslikavo cerkvenih notranjščin.« V teh Kraljevih poslikavah »zlahka prepoznamo negativce iz biblijskih zgodb, upodobljene v italijanskih nacionalnih barvah ali v fašističnih simbolih, na drugi strani pa biblijske pozitivne like praviloma krasijo barve slovenske trobojnice«.

Kdo so bili naročniki, tega Tone Kralj nikoli ni omenil. Tudi ne, ko ga je leta 1970 s tem vprašanjem soočil novinar. Omenil je le, da so ga na Primorsko poklicale »tajne organizacije«. Toliko bolj pa velja ocena Egon Pelikana, da gre pri teh Kraljevih slikah »za umetniški, ideološko-kritični opus, ki mu v Evropi in svetu ni para«.

TOMAŽ BOŠKIN

Iz istrskih Boškinov v Žitaro vas

V slovenski Istri rojeni Tomaž Boškin, veseljak, pevec in vsestranski glasbenik, se je preselil na Koroško in si Dule pri Žitari vasi v Podjuni izbral za svoj novi dom. Vključil se je v delo domačega slovenskega kulturnega društva, na Rutarjevih harmonikah pa bo dekleta in fante še naprej učil igranja na ta inštrument.

Jože Košnjek

Svoje sogovornike običajno vikam, midva pa sva se na tvoj predlog dogovorila, da se tikava.

Tako mi je ljubše. Klepet je tako lahko bolj sproščen in neposreden, pa nič manj spoštljiv.

Ko sem se pripravljaj na pogovor, sem ugotovil marsikaj zanimivega: ne le da si pravi Istran, ampak tudi človek, ki poskuša mnoge stvari, kdaj tudi tvega, vendar pride na cilj. Kakšna je bila tvoja osebna in še posebej glasbena pot?

Leta 1995 sem bil rojen v istrski vasi Koromači - Boškini v občini Koper. Osnovno šolo sem obiskoval v Gra-

notah. Doslej sem namreč obvladal le prijeme. V uk me je sprejel Dean Delgiusto, ki ni bil le mojster tehnike igranja, ampak me je učil tudi nastopanja. Na oder je vedno prihajal smeje. Vendar harmonika na glasbeni šoli ni bila moj edini instrument. Izbral sem tudi pozavno. Igranje nanjo se mi je zdelo zanimivo, nekaj posebnega, saj vlečeš po njej gor in dol. Imel sem odličnega profesorja Alberta Kolbla, s katerim sem sodeloval tudi med šolanjem na umetniški gimnaziji v Kopru, na katero sem se vpisal po končani osnovni šoli.

Pozavna in harmonika. Inštrumenta sta med seboj zelo različna.

drugih tekmovanjih. Na to obdobje imam lepe spomine. Študij glasbe si nadaljeval v tujini, v Avstriji.

Po maturi sem želel nadaljevati študij glasbe, vendar me Ljubljana ni vlekla. Želel sem na tuje in poskusil srečo v Benetkah pri zelo priljubljenem profesorju, vendar so se mi tam zdeli premalo resni. Srečo sem poskusil na Nizozemskem. Sprejeli so me, vendar bi bilo šolanje zelo drago. Končno sem izbral Gradec v Avstriji. Bil sem sprejet in leta 2014 začel študij pozavne pri znamenem profesorju Thomasu Eibingerju. Isto leto se je iz Vipavske doline v Žitaro vas na Koroškem preselil priznani izdelovalec harmonik Aleks

Je bil Aleks Rutar vzrok za vašo selitev v Žitaro vas oziroma bližnje Dule?

Ja, je bil. Tudi med študijem v Gradcu sem igral in tekmoval z Rutarjevo harmoniko. Sodeloval sem pri njeni promociji. Aleks je zame izdelal posebno črno harmoniko. Tega sodelovanja je bilo vedno več. Tudi zanimanje za učenje harmonike je predvsem zaradi Avsenikove in sploh slovenske narodno-zabavne glasbe na Koroškem naraščalo. Na tujem namreč spoznaš, kaj vse je za našo prepoznavnost in glasbo naredil Avsenik! Zato sem študij v Gradcu opustil in se leta 2016 preselil v Žitaro vas. Študija pa nisem želel opustiti. Na celovškem konservatoriju sem pri profesorjih Helmutu Fellingnerju in Manfredu Riedlu vpisal smer avstrijske ljudske glasbe, kar je bilo zame nekaj povsem novega. Lani sem ga z uspešnim diplomskim koncertom v polni dvorani kulturnega doma v domači Žitari vasi tudi končal. Opravil sem tudi pedagoški izpit, tako da lahko uradno poučujem glasbeni pouk. K sodelovanju me je že povabila koroška deželna glasbena šola. Tako že honorarno poučujem v Škočjanu in v Brücklu oziroma Mostiču. Pravijo mi, da so z mojim delom zadovoljni in da računajo na nadaljevanje sodelovanja. Tudi nemščina mi ne povzroča več težav, čeprav sem z njo začel v tukajšnjem narečju. Za študij v Gradcu pa sem sploh moral opraviti obvezni tečaj. **Kako so te sprejeli v novem okolju v Žitari vasi?**

Zelo lepo. Na splošno nisem imel slabega občutka. Se pa povsod najdejo posamezniki, ki jih kaj moti. Sploh pa govori glasba in pesem poseben jezik, tako da je vključitev v novo okolje lažja. Kmalu po mojem prihodu v Žitaro vas so me v domači šoli prosili, če bi bil pripravljen učiti otroke igranja na Orffova glasbila. Moram reči, da smo se z otroki lepo razumeli. Čisto razumljivo je, da sem se tudi po zaslugi Aleksa Rutarja takoj vključil v delovanje Slovenskega prosvetnega društva Trta Žitara vas. Nagovorili so me, da sem lani ob petdesetletnici delovanja prevzel vodenje moškega pevskega zbora, kar je bil zame poseben izziv. Z dirigiranjem sem imel nekaj

Tomaž Boškin pri Rutarju v Žitari vasi z Rutarjevo harmoniko / Foto: Jože Košnjek

Pozavna je poleg harmonike najljubši inštrument Istrana Tomaža.

/ Foto: arhiv Tomaža Boškina

čišču. Ko sem pri osmih letih gledal glasbene oddaje po televiziji, sem se navdušil za harmoniko. To sem povedal mami in očetu, ki sta mi jo kupila pod pogojem, da se bom resno učil igrati nanjo. Bila je znamke Uršič, ki je bila takrat v naših krajih najbolj razširjena. Moj prvi učitelj je bil Mitja Kodarin, ki še vedno igra harmoniko pri znani primorski skupini Ne me jugat. Ker je imel sam preveč učencev, me je za nadaljnji uk priporočil Alešu Segulinu, članu ansambla Primorski fantje. Imel je izjemno tehniko in hitre prste, česar se je naučil pri Denisu Novatu. Ena od učiteljic, ki so učile na koprski glasbeni šoli, pa mi je svetovala, da naj se naučim igrati po

»Primorci smo bolj umirjene narave in čas ni vselej naš gospodar. Tukaj je drugače. Zelo se držijo dogovorjenih rokov. Ko to sprejmeš, te vsaka zamuda moti in jo jemlješ kot tratenje tvojega dragocenega časa,« pravi o svojem vživljanju v koroške razmere Tomaž Boškin.

Pozavna je bil moj glavni študijski inštrument, harmonika pa me je še naprej navduševala. Z njo sem od štirinajstega leta naprej sodeloval na številnih tekmovanjih. Zmagoval sem na evropskih in svetovnih prila, da naj se naučim igrati po

Rutar. Z njim in njegovim sedaj že pokojnim očetom Joškom Rutarjem smo se spoznali preko člana ansambla Primorski fantje Pina Vežnaverja. Takrat sem Uršičevo harmoniko zamenjal z Rutarjevo. Zvest sem ji ostal do danes.

Kvintet Bratov Smrtnik in Tomaž Boškin na enem od koncertov / Foto: arhiv Tomaža Boškina

izkušenj, saj je bil to predmet na konservatoriju, zborovsko petje pa sem spoznaval v srednji šoli, ko je naš zbor vodil vrhunski skladatelj in zborovodja Ambrož Čopi. V društvu deluje tudi moje deklet, koroška Slovenka Helena Gregorn, vodi ženski pevski zbor. Občasno tudi skupaj nastopava. Zares dobro se počutim med Korošci.

Sodeloval si tudi s pevskim kvintetom Bratje Smrtnik, ki je lani po štiridesetih letih prenehal javno nastopati.

Škoda. Vendar jih razumem. Ogromno so peli in radi so peli, vendar niso zmogli več usklajevati petja in vaj z obveznostmi v službi. Prepevali so s srcem. Živel so za pesmi, ki so jih peli. Sodelovanje s Smrtnikovimi dekleti, s katerimi smo posneli zgoščenko in za katero sem napisal nekaj aranžmajev, je bil razlog za začetek sodelovanja tudi s Kvintetom Smrtnik. Sodelovali smo na vajah, na koncertih, na snemanjih. Res smo skupaj zadihali.

Občudujem tvojo energijo, saj imaš svojo glasbeno skupino in sodeluješ z znanimi slovenskimi pevki in pevcami. Ponoči si se vrnil s koncerta Nine Pušlar v Mariboru.

V Kopru imam svojo skupino Gedore, s katero smo zmagali na Slovenski popevki. Šest sezon sem bil kot pozavnist in pevec član skupine Diamanti, ki je bila vodilna skupina v televizijski oddaji V petek zvečer. K sodelovanju me je pred leti povabila izjemna Nina Pušlar, saj kot pozavnist sodelujem na vseh njenih velikih koncertih. Dela je veliko. Če si priden, ti lahko glasba zagotavlja preživetje.

Koroška je postala nov dom slovenskega Istrana.

Seveda ostajam Istran, po novem pa tudi Korošec. Ravno sedaj urejam papirje, da bodo Dule mesto mojega stalnega prebivališča. Tako imenovana papirologija me moti. Nekateri nemški izrazi so kar zahtevni in se moram vanje temeljito poglobiti, vendar bo šlo.

JOSIPINA HOČEVAR

Ženska s pametjo, močjo in dobrim srcem

Šestega aprila bo minilo natanko dvesto let, kar se je v Radovljici rodila Josipina Hočevnar. S svojim delom in podporo je pomembno vplivala na življenje tako v rodnem mestu kot v Krškem, kamor je odšla po poroki z Martinom Hočevnarjem in kjer je tudi pokopana.

Marjana Ahačič

Zgodba o Josipini Hočevnar je na površje prišla skorajda naključno, sta v zborniku s podnaslovom Radovljičanka v Krškem, ki je pred dvanajstimi leti izšel ob stoti obletnici njene smrti, zapisali urednici Alenka Černelič Krošelj in Tita Porenta.

»Najbrž je prišel pravi čas, da ponovno odkrijemo izjemno žensko devetnajstega stoletja, ki je delovala na številnih področjih, a je ostala bolj v ozadju. Velik del svojega življenja je delovala na 'moškem' področju gospodarstva in na 'ženskem

področju' kot dobrotnica, ki se je od drugih razlikovala predvsem po tem, da je delila svoj denar in z njim oziroma s svojo dobroto pustila še danes vidne sledi v številnih mestih in krajih ... «

Rojena v Radovljici, poročena v Krškem

Rodila se je kot Josipina Mulej, 6. aprila 1824, v starem mestnem jedru Radovljice. Otroštvo je preživljala pri starih starših v Stražišču pri Kranju. Dvanajstletna je šla na šolanje k uršulinkam v škofjeloški samostan.

Le osemnajst let je bila stara, ko se je poročila z Martinom Hočevnarjem in z njim

odšla v Krško. Otrok nista mogla imeti in verjetno sta zato po letu 1860, ko sta z uspešnimi posli pridobila večje imetje, postala dobrotnika.

Martin Hočevnar je leta 1886 umrl, žena Josipina pa je nadaljevala dobrodelnost. Umrla je marca 1911 v Krškem, stara 86 let.

Dobrotnica šolarjev in učiteljev

Na rodno Radovljico ni nikoli pozabila. Tako sta s sestro Marijo, poročeno Dralka, ki je živela v domači hiši, kasneje kupili še sosednjo in jo podarili Mestni občini Radovljica za ureditev učiteljskih

stanovanj. Leta 1888 je v Radovljici ustanovila še poseben sklad za sirote, vdove in šolsko mladino. Vsako leto so revnejši učenci iz sklada prejeli obleko, obutev in šolske potrebščine. Prav v zahvalo za to donacijo jo je leta 1893 mesto odlikovalo z nazivom častna meščanka, leta 1907 pa so ji na današnjem Linhartovem trgu postavili še spomenik. Cesar Franc Jožef ji je podelil zlati križec za zasluge s krono, kar je bilo veliko civilno priznanje in izjemna čast za žensko.

Spomenik ob mestnem vodnjaku

Del svojega premoženja je Josipina Hočevnar, tedaj že častna meščanka, namenila tudi za gradnjo vodovoda v Radovljici, ki je bila do tedaj glede oskrbe s pitno vodo odvisna od dvaindvajsetih pogosto suhih vodnjakov. Tako ni nenavadno, da so ji Radovljičani spomenik postavili prav na lokaciji, kjer je nekoč stal mestni vodnjak.

Skulptura, kamniti vodnjak, ki je hkrati spomenik, je zgrajen iz dveh delov: iz podstavka z dvema koritoma, v kateri teče voda iz pipe, in kipa dečka – šolarja, ki v eni roki drži knjigo, z drugo pa podpira reliefni medaljon s podobo Josipine Hočevnar.

Portret Josipine Hočevnar, neznan avtor, po letu 1898, olje na platno. Hranijo Muzeji radovljiške občine – Galerija Šivčeva hiša. / Foto: Miran Kambič

»Josipina Hočevnar je edina ženska, ki ima v Sloveniji spomenik, ali vsaj edina, ki si ga je zaslužila s pametnimi in dobrimi deli, ne pa z mučeniško smrtjo. Radovljica pa je edino slovensko mesto, kjer je mogoče na glavnem trgu videti in prebrati, da imajo ženske kaj zaslug za pismenost in kultiviranost te dežele.«

Tita Porenta v zborniku in dobrimi deli, ne pa z mučeniško smrtjo. Radovljica pa je edino slovensko mesto, kjer je mogoče na glavnem trgu videti in prebrati, da imajo ženske kaj zaslug za pismenost in kultiviranost te dežele.«

Obiščite grad Dvor Preddvor

Bogato opremljene grajske sobane
Vinska klet 🌸 Trgovinica iz starih časov
Grajska kapela 🌸 Poročna dvorana
Gasilski muzej 🌸 Alkimistična lekarna

T: +386 51 606 220 | E: info@visitpreddvor.si | www.visitpreddvor.si

Gorenjski Glas

Hvaležni Radovljičani so ji leta 1908 postavili spomenik v obliki vodnjaka na Linhartovem trgu, kamor zre s kamnitega medaljona, ki ga drži v rokah šolarček. Spomenik je nastal v kamnoseški delavnici Ivana Vurnika, kiparski del spomenika pa je del domačega umetnika, kiparja Jožefa Pavlina.

/ Foto: Gorazd Kavčič

DR. JOŽE VOLBANK

Koroška, ljubezen in bolečina

Zdravnik dr. Jože Volbank, ki ga starejši prebivalci Zgornjesavske doline še ohranjajo v spominu, je dolgo živel v Kranjski Gori, njegovo srce pa je bilo do smrti na drugi strani Karavank, med koroškimi Slovenci.

Jože Košnjek

Ob zidu na vzhodni strani starega kranjskogorskega pokopališča je nagrobnik zdravniku dr. Jožetu Volbanku, ki je bil kranjskogorski zdravnik med letoma 1927 in 1959. Na njem sta vklesani letnici njegovega rojstva 29. 9. 1896 in smrti 6. 2. 1981. V spodnjem delu nagrobnika je pomenljiv napis: Dobrotnik rodni Koroški.

Iz Podjune v Kranjsko Goro

Kdo je bil pravzaprav dr. Jože Volbank? Sam sem za tega po mojem mnenju na Koroškem in tudi pri nas premalo cenjenega koroškega Slovenca prvič slišal pred leti, ko sem v svojih zamejskih člankih začel pisati o literarnem natečaju Pisana p(ri)omlad, na katerega že več kot deset let vabi Volbankova ustanova in iz svojega sklada nagradi najboljše. Takrat sem o njem izvedel le osnovne podatke. Zbiranje gradiva za pričujoči članek pa je bila priložnost, da o njem napišem kaj več, morda tudi kaj takega, kar je bilo doslej javnosti neznano.

Največ podatkov o njem sem našel v diplomskem delu Celestine Benet iz marca leta 2022 na Univerzi Alpe Jadran v Celovcu z naslovom Dr. Volbank in njegova zapuščina koroškimi Slovincem in podnaslovom Analiza literarnega natečaja Pisana promlad. Pomagal mi je tudi članek pokojnega Jožeta Vidica, ki je bil tudi sodelavec Gorenjskega glasa, z naslovom Zvesti Hipokratovi prisegi, ki je bil objavljen leta 1985 v jeseniškem zborniku Jeklo in ljudje. V njem piše o zdravnikih civilistih, ki so med NOB živeli in delali na Jesenicah, v Radovljici in na Bledu. S koristnima

informacijama sta mi pomagala direktor Mohorjeve iz Celovca dr. Karel Hren in gospa Vera Kotnik iz Kranjske Gore. Hvala!

Dr. Jože Volbank je rojen 29. avgusta leta 1896 pri Riedlu v Goričah/Goritschach pri Žitari vasi/Sittersdorf, in ne v Št. Lipšu/St. Philippen pri Dobrli vasi/Eberndorf v Podjuni, kot domnevajo ne-

Ena redkih fotografij dr. Jožeta Volbanka (v sredini). V zborniku Jeklo in ljudje jo je leta 1985 objavil Jože Vidic.

kateri. Od tam prihajajo njegovi starši. Vpoklican je bil v vojsko in poslan na italijansko fronto, kjer je bil ranjen. Vrnil se je na Koroško, ki pa jo je po plebiscitu leta 1920 zapustil. V rojstni domovini se po plebiscitni zmagi nemške strani ni počutil več varnega in se ni več vrnil. Odšel je v tedanjo Jugoslavijo, kjer je študiral medicino. Leta 1925 je kot zdravnik splošne prakse diplomiral na medicinski fakulteti v Zagrebu. Leta 1927 je odprl ambulanto v Kranjski Gori, kjer je bil zdravnik do leta 1959. Tu je leta 1981 tudi umrl.

Nikdar ni odrekel pomoči

Dr. Volbank je bil plemenit človek, dober zdravnik in še posebej izvrsten diagnostik.

Poznal je skoraj vsako hišo v dolini od Mojstrane do Rateč. V jeseniški bolnišnici so njegovi kolegi pripovedovali, da se je pri diagnozi za bolnika, ki je bil poslan k njim, le redko zmotil. Bil je vse: zdravnik, zobozdravnik, porodničar in zdravnik za ženske. Predaval jim je o zdravi prehrani. Rad je smučal in pomagal pri reševanju v gorah. V dolini so ga poznali tudi zato, ker je imel prvi v Kranjski Gori osebni avto. Dogajalo se je, da je bolnika kar sam s svojim avtom odpeljal v jeseniško ali ljubljansko bolnišnico. Za svoj avto je dejal, da je »samomorilsko orožje« in ga je zato po odhodu v pokoj takoj prodal.

Celestina Benet je v diplomski nalogi opisala zgodbo kmeta iz doline, ki je neke zimske noči v močnem sneženju potrkal na njegova vrata in »dohtarja« prosil za pomoč, ker je njegova žena po porodu hudo krvavela. Mož je na poti domov v globokem snegu silovito priganjal konja. Prišla sta zadnji trenutek. Ko je dr. Volbank rešil mater najhujšega, se mu je mož solznih oči zahvaljeval. Ta pa mu je rekel: »Dobrega konja imate. Prišla sva pravčasno.«

Sorodnika postavil pred vrata

Zasebno življenje dr. Volbanka je v marsičem skrivnost. Pravijo, da je bil na Koroškem poročen, vendar zakon ni zdržal. V Kranjski Gori naj bi prijateljeval s soprogo tedanjega jugoslovanskega ministra Šubašiča, ki je bila Volbankova kranjskogorska sosedka. Imel je tudi precej oboževalk, vendar je ostal samski.

Tomaž Bernik iz Kranjske Gore se dr. Volbanka spominja iz otroških let. Z njegovim očetom Ivanom sta bila zelo dobra prijatelja. »Oče je bil njegov zaupnik. Najmanj enkrat tedensko sta se dobila in se pogovarjala. Na splošno je bil dr. Volbank malo čudak, vendar zelo zaveden Slovenec. Živel je skromno in varčno. V letih, ko ni več opravljal zdravniškega poklica, ga je v Kranjsko Goro prišel obiskat bratranec iz Koroške, tudi z namenom, da bi dobil del zapuščine. Dr. Volbank mu je naročil, naj drugič pripelje s seboj še svoje otroke. Tega obiska je bilo hitro konec. Postavil jih je pred vrata, ker bratrančevi otroci niso znali slovensko,« pripoveduje Tomaž Bernik, ki je enkrat

neprevidno celo skočil pred Volbankov avtomobil. Na srečo brez hujših posledic.

Sorodnik z Rebrce

V Železni Kapli sem se pogovarjal s Fritzem Lesnikom z Rebrce/Rechberg pri Železni Kapli, z njegovo soprogo Marijo, rojeno Ferjan, in njuno prijateljico Ido Smrtnik z Obirskega. Fritzeva mama Marija je bila nečakinja dr. Volbanka in je do leta 1950 pomagala v njegovi ordinaciji v Kranjski Gori. Tu se je 2. februarja leta 1946 Fritz rodil in tu živel do leta 1950, ko sta se z mamo vrnila na Koroško. »Stric je bil zanimiv človek. Ljudje so ga imeli radi. Pomagal jim je in svetoval. Bil je tudi navdušen čebelar. Ko je šel na obiske, me je vzel s seboj. Čakal sem ga

Volbankov nagrobnik na starem kranjskogorskem pokopališču / Foto: Jože Košnjek

v avtomobilu. Tudi kasneje, ko sem bil starejši, smo prihajali na obisk k njemu v Kranjsko Goro, kjer še živi jo moji sorodniki. Bil sem na

Fritz Lesnik z Rebrce na Koroškem je štiri leta živel pri dr. Volbanku v Kranjski Gori. Njegova mama je bila zdravnikova nečakinja. Na fotografiji s soprogo Marijo. / Foto: Jože Košnjek

njegovem pogrebu, najmanj enkrat letno pa obiščem njegov grob,« je povedal Fritz Lesnik, poklicni električar, ki se je po letih dela v nekdanji tovarni celuloze na Rebrci zaposlil v Siemensu v Celovcu, kjer je dočkal pokoj. Je navdušen smučar in planinec. Povzpел se je na večino slovenskih gora. Na Triglavu je bil najmanj dvajsetkrat. Njegov posebni konjiček je železnica. Tako ga je prevzela, da se je usposobil za vlakovodjo!

Zapuščina koroški slovenski mladini

Dr. Jože Volbank je še za časa življenja gmotno pomagal koroškimi Slovincem, še posebej mladim. Svojo ljubezen do Koroške, ki je po odhodu v Jugoslavijo postala tudi njegova bolečina, je izpovedal tudi v oporoki, ki jo je »pri polni zavesti, popolnoma prostovoljno, brez vsakega vpliva s katerekoli strani lastnoročno« napisal 17. oktobra leta 1972. Vse svoje

imetje, večinoma zemljišča, je zapustil Združenju staršev dijakov Slovenske gimnazije v Celovcu z namenom ohranjati in spodbujati slovensko besedo med mladimi, da se bodo lažje borili proti »odpadništvu in proti nameravnemu genocidu«.

Mladi pišejo

Koroški slovenski mladini podarjeno imetje je bilo prodano, kupnina pa je bila naložena kot fundacija z imenom Volbankova ustanova. Ta od leta 2008 naprej spodbuja najrazličnejše oblike ustvarjanja mladih. Najbolj znan je literarni natečaj Pisana p(ri)omlad. Pod geslom Na dan z besedilom napišejo mladi iz najmanj 40 koroških šol s slovenskim učnim jezikom in tudi iz drugih šol nad 700 literarnih in drugih prispevkov v slovenščini in tudi v narečjih ter tako uresničujejo željo zavednega Slovenca in dobrotnika dr. Jožeta Volbanka.

Tomaž Bernik iz Kranjske Gore. Njegov oče Ivan je bil velik prijatelj zdravnika dr. Jožeta Volbanka.

/ Foto: Jože Košnjek

Odkup – posek – spravilo in prevoz lesa | Odkup biomase
051 358 368 | info@megales.si | www.megales.si

VELIKA PLANINA

Pa misli ta osel, da hribov'c je že

Velika planina je naša največja visokogorska pašna planina, ki pa je kljub tisoč petsto metrom povprečne nadmorske višine zaradi dobre žičniške infrastrukture lahko dostopna tudi za starejše in gibalno ovirane obiskovalce.

Aleš Senožetnik

»Imamo jo, imamo novo šestsežnico!« je ob nedavnem odprtju sodobne šestsežnice Šimnovec vzkliknil direktor družbe Velika planina Tomaž Štefe. Navdušenje nad pridobitvijo je razumljivo, saj je šestsežnica zamenjala staro in dotrajano dvosedo napravo, ki je obratovala štiri desetletja, od tega polovico na planini nad Kamnikom.

Sodobna šestsežnica lahko prepelje 1450 potnikov na uro, 1341 metrov dolgo razdaljo in 258 metrov višinske razlike med Šimnovcem in Zelenim robom pa

premaga v štirih minutah in pol, kar je približno 15 minut hitreje kot stara dvosežnica.

Sodobna žičniška infrastruktura omogoča lahek dostop na našo največjo visokogorsko pašno planino, kljub temu da se njen najvišji vrh vzpenja 1666 metrov nad morjem in da povprečna nadmorska višina planine znaša okoli 1500 metrov.

Od ideje do izvedbe

Lahka dostopnost planinskega bisera pa nikakor ni novost. Ideje o žičniški povezavi med Kamniško Bistrico in planino segajo že v konec dvajsetih let, ko je o tem pisal

Josip Vandot. »Uživala bi svetovni ugled, tujski promet bi se dvignil z velikanskim zaleptom, kar zna razsoden človek sam soditi,« je o tem, kaj bi sledilo, če bi žičnico res zgradili, v časniku Jutro napovedal avtor Kekca.

Za uresničitev projekta je bilo treba počakati kakih trideset let, na Plečnikovega učenca Vlasta Kopača, ki je pri ohranjanju velikoplaninske kulturne dediščine, vključno z značilno bajto, odigral ključno vlogo. Konec petdesetih let, ko je grozilo, da bodo bajte nasledili skupnima, zadružnima hlevi, je namreč dosegel, da je takratna lokalna oblast planino

spomeniško zaščitila, s tem pa se je ohranila tudi edinstvena pastirska arhitektura, ki še danes daje značilno podobo planini.

Kopač pa je zasnoval tudi turistični razvoj planine, kjer je na severovzhodnem delu, ločeno od planinskega naselja, začrtal gradnjo turističnih objektov, pri čemer se je zgledoval pri tradicionalnih velikoplaninskih kočah, načrtoval pa je tudi obe postaji nihalne žičnice, gostišče Šimnovec ter sedežnico na Zeleni rob.

Tako kot prva sedežnica je tudi nihalna žičnica začela delovati v šestdesetih letih. Domačini, vajeni večurnih vzponov na planino, so se sicer na račun turistov, ki so raje ubrali lažjo pot, znali tudi ponorčevati, kot denimo v tej pesmi:

*Se z gondolo pelje,
do Šimnovca gre,
pa misli ta osel,
da hribov'c je že.*

Z nihalno žičnico v nekaj minutah ...

Kot pravijo na spletni strani družbe Velika planina, je sicer naprava še danes rekorderka med nihalnimi žičnicami v Evropi, z največjo razdaljo med spodnjo in zgornjo postajo brez vmesnega podpornega stebra. Žičnica, ki so jo v preteklosti večkrat posodobili, danes sprejme 32 oseb, razdaljo premaga v petih minutah, letno pa prepele približno šestdeset tisoč potnikov.

Velika planina je edinstvena zaradi narave in ljudi. Tu je namreč še vedno živa pastirska skupnost. Največji zaklad planine, pastirsko naselje, namreč predstavlja enega izmed zadnjih delujočih visokogorskih pastirskih naselij v Evropi. Njegova pestra kulturna dediščina pa pred sodobne obiskovalce poleg značilne arhitekture prinaša tudi običaje, oblačilno dediščino in pastirsko hrano. Izstopa sir trnič, ki zaradi svojega oblikovanja z odtisi (pisavami) predstavlja posebnost ne le v slovenskem, temveč tudi v svetovnem merilu.

Prav zaradi bogatega kulturnega izročila in krhkega naravnega okolja je med

Nekatere poti so lahko dostopne tudi pozimi, za druge sta potrebni dobra telesna pripravljenost in izkušnost. / Foto: Aleš Senožetnik

Značilni velikoplaninski sir trnič / Foto: Tina Dokl

Poleti je na planini živahno pašno življenje.

/ Foto: Aleš Senožetnik

Kamničani že vsa leta turizma na planini prisotna tudi polemika, kakšna je prava mera turistov na njej. Nekateri menijo, da bi bilo treba število gostov omejiti, drugi pa so prepričani, da je prostora za razvoj še dovolj.

... peš tudi nekaj ur

Ne glede na to, da nihalka in žičnica omogočata lahek dostop do planine, pa si marsikateri pohodnik raje nade ne gozdarje in krene po eni izmed planinskih poti. In na planino jih pelje precej. Lažje je in krajše, primernejše za starejše in družine, vodijo po vzhodnem delu planine, do katerega se mimo Kranjskega Raka pripeljemo po nedavno asfaltirani cesti do Rakovih ravni, od koder s parkirišča nadaljujemo peš.

Med daljšimi in tudi bolj znanimi potmi je tista, ki čez Sv. Primoža vodi čez Pasje pečine mimo planine Kisovec. Pot čez Pasje pečine velja za eno najstarejših, pastirji so jo uporabljali že pred

stoletji. Tudi višje v dolini Kamniške Bistrice najdemo izhodišča poti na planino. Med lepšimi in manj obljudenimi je denimo tista čez Rigelj, za ljubitelje samote in miru pa po strmih pobočjih vodi čudovita, a neoznačena in zahtevna Martinj steza, ki nas na Veliko planino pripelje čez planino Dol.

Za katerega od teh vzponov bomo več ur grizli kolena v strme klance – in če je bil kdo ob zgornjem šaljivem stihu užaljen, ga lahko potolažimo, da si je neznan avtor privoščil tudi »prave« hribovce:

*Na Vel'ko planino
res dolga je pot,
čez pasje pečine
jo maha en trot.*

Ne glede na to, kako jo boste mahnila na planino, boste na koncu poplačani. Ne le s čudovito naravo in lepimi razgledi, temveč tudi s pestro kulinariko in edinstveno kulturno zapuščino, ki skozi stoletja odzvanja v današnji čas.

Pohodništvo je poleg smučanja, krpjanja in kolesarjenja ena izmed priljubljenih dejavnosti obiskovalcev. / Foto: Aleš Senožetnik

Velika planina je čarobna tudi pozimi. / Foto: Aleš Senožetnik

JUBILEJ SLOVENSKE ŠPORTNE ZVEZE

Ko je skakalec Avsenik zmagal v Šentjanžu v Rožu

Letos praznuje Slovenska športna zveza (SŠZ), ustanovljena leta 1949 pod imenom Slovenska fizikultura zveza (SFZ), 75-letnico. Velja za krovno organizacijo slovenskih in dvojezičnih slovenskih društev in klubov na Koroškem.

Janko Kulmesch

Ustanovitev SFZ junija 1949, od leta 1978 naprej SŠZ, ne pomeni, da se je organizirano športno delovanje koroških Slovenk in Slovencev začelo šele po drugi svetovni vojni. V zelo informativni knjigi upokojenega glavnega urednika Slovenskih sporedov ORF Mirka Bogataja TRAN/SPORT (Mohorjeva založba) bremo, da lahko o prvih, seveda skromnih začetkih slovenskega športa na Koroškem govorimo že kmalu po letu 1840. Značilna za koroško slovensko športno organiziranje je bila razdrobljenost po raznih krajevnih in osebnostnih skupinah, ki so sicer poudarjale slovenski značaj, vendar je hkrati bila v ospredju ideologija. Tako so v času avstro-ogrske monarhije obstajala tudi na Koroškem telovadna društva pod imenom SOKOL, ki so veljala za liberalna, in ORLI, ki so bila konzervativno oz. katoliško usmerjena.

Tako je npr. delovalo v Borovljah društvo SOKOL, ustanovljeno leta 1904. Ustanovljeno v času, ko so se začeli hudi konflikti z nasprotniki Slovencev. Borovljski SOKOL je bil zelo popularen in aktiven, medtem ko nemškonacionalni nasprotniki sokolcev pri ljudstvu

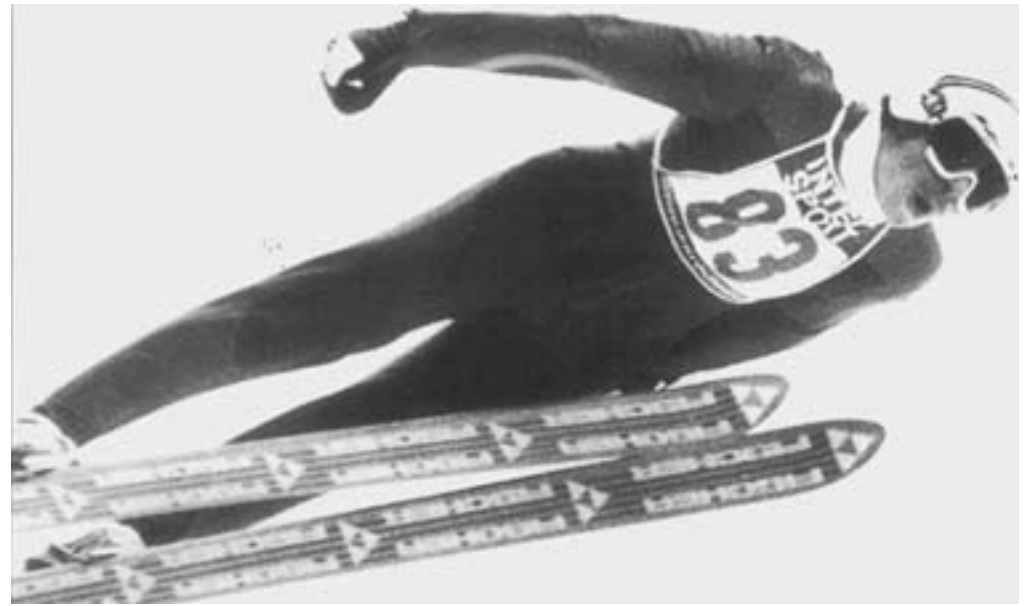
niso imeli posebne podpore v Borovljah. Zato so, kadar je prišlo do spopadov, radi poklicali Celovčane »na pomoč«. Samo nekaj kilometrov dalje od Borovelj, v Šentjanžu v Rožu in Svečah, sta leta 1911 Izobraževalno društvo Šentjanž in kulturno društvo »Kočna« v Svečah skupno ustanovila telovadni odsek OREL. Na žalost pa »ORLI in SOKOLI kljub ogroženemu položaju na narodnostni meji in borbi za obstanek niso imeli nobenih stikov. S svojimi telovadci so nastopili onstran Karavank na velikih zletih – SOKOLI v Ljubljani, ORLI v Mariboru, doma skupaj pa nikoli.« (Mirko Bogataj)

Zilja – zibelka planinstva

Tudi ljubitelji gora in planinstva so se v drugi polovici 19. stoletja soočali z agresivnimi nemškimi planinskimi organizacijami in ponemčevanjem kranjskih in koroških gora. Zato je bilo leta 1893 v Ljubljani ustanovljeno matično Slovensko planinsko društvo (SPD), ki je imelo na Koroškem podružnico, ustanovljeno leta 1900. »Korenine organiziranega planinarjenja gre iskati v narodno prosvetnem delu na Zilji, ki ga je že sredi 19. stoletja, med letoma 1850 in 1870, spodbudil župnik

Matija Majar Ziljski.« (Ivan Lukan, novinar in nekdanji sekretar SŠZ, v knjigi, ki bo junija letos izšla ob 75-letnici SŠZ)

Nemški planinci so na debelo germanizirali tudi vrhove Karavank. Na ozemlju, bremo v Bogatajevi knjigi in Lukanovem članku, raztegnjenem od štajerske do italijanske meje, je začelo delovati 63 slovenskih planincev »proti armadi, ki je nemško pleskala našo domovino«. Na Koroškem pa se je ponemčevanju še posebej zoperstavljal Josip Šašel, slovenski pravnik iz Slovenjega Plajberka. Med drugim je, piše Ivan Lukan, predložil topografijo Karavank z živimi oznakami planin, vrhov, slemen, vodovij in naselij ob Zilji, po Zvrhnjem in Spodnjem Rožu in ob Beli. Žal je mnogo opravljenega gradiva propadlo v požaru prve svetovne vojne. Svoje je v škodo slovenske narodne skupnosti prispeval tudi plebiscit leta 1920, ko je ločil koroško podružnico SPD od osrednjega društva v Sloveniji. Po drugi svetovni vojni pa je koroški SPD, ki ima od leta 1907 svoj sedež v Celovcu, zaživel na pobudo študentov in delavcev. Prvi predsednik je postal Lubo Urbajs, ki ga je nasledil Hanzi Lesjak, trenutno pa predseduje SPD Štefan Riegelnik.

Karl Schnabl, zmagovalec na olimpijskih igrah leta 1976 v Innsbrucku, je prihajal iz Športnega društva Zahomec v Ziljski dolini. / Foto: arhiv Mohorjeve založbe

Pomagal jim je Bloudek

Prvi resni poskusi uvedbe organiziranega športa med koroškimi Slovenci po koncu druge svetovne vojne so potekali še pod okriljem tedanje Kmečke zveze za slovensko Koroško v obliki zelo odmevnih »kmečkih dnevov«, na katerih so mladi fantje iz svojih vrst izbrali najboljšega kosca. Nastale so tudi fizikalne sekcije Slovenske mladine, 19. junija 1949 pa so se njeni delegati zbrali na ustanovnem občnem zboru Slovenske fizikalne zveze (SFZ) v Celovcu, kjer so za prvega predsednika izvolili Francija Zwitterniga (umrl leta 2018 v Ljubljani). Občni zbor je sprejel vseh obstoječih devet društev od SFD Borec v Ločah in SFD Slavica, SFD Planica v Dobrli vasi pa do SFD Mladost v Pliberku.

Posebno poglavje si v tej zvezi zasluži SFD Borba Šentjanž v Rožu. Ob božiču leta 1948 so se v legendarni gostilni pri Tišlarju v Šentjanžu (Gabriel) zbrali Hanzi Inzko, Miha in Flori Gabriel ter Pepi Krasnik in sklenili, da hočejo ustanoviti fizikalno društvo Borba. Pri okrajnem glavarstvu so zaprosili za dovoljenje in ga dobili 29. aprila 1949. Na občnem zboru 11. novembra 1950 so izvolili prvi odbor, gonilni sili pa sta bili velika prijatelja smučarskega športa Hanzi Inzko in Flori Gabriel.

Po nekem obisku Planice pod Poncami so se Šentjanžani zaljubili v skakalni

šport, si sprva na Šentjanških Rutah zgradili 20-metrsko skakalnico, dokler nista Inzko in Gabriel poiskala zveze z legendarnim konstruktorjem skakalnic Stankom Bloudkom, očetom Planice. Začeli so z žagami, krampi in lopatami graditi 60-metrsko skakalnico. Na mednarodnem tekmovanju pozimi 1951 je 21 avstrijskim in jugoslovanskim tekmovalcem ploskalo okoli 3000 gle-

Več kot trideset društev

Danes Slovenska športna zveza, na čelu katere je bil 15 let (od 1972 do 1987) Danilo Prušnik, njen aktualni predsednik pa je glavni urednik Slovenskih sporedov ORF Marjan Velik, združuje več kot 30 slovenskih in dvojezičnih društev z okoli 2500 aktivnimi športniki in športnicami ter več kot 300 funkcionar-

Danes združuje Slovenska športna zveza več kot trideset društev z okoli 2500 aktivnimi športnicami in športniki.

dalcev – zmagal pa je poznejši kralj polke in valčka Slavko Avsenik.

Šentjanške skakalnice ni več, v 60. letih prejšnjega stoletja so Šentjanžani veljali za edino slovensko nogometno moštvo, za katero si je sekcijski vodja Mihi Hafner pridobil neminljive zasluge. Iz šentjanških vrst pa so prišli tudi odlični alpski smučarji, zlasti še Daniel Užnik in Tjana Zablatnik, ki sta v 90. letih prejšnjega stoletja spadala med najboljše mladinske smučarje v Avstriji – medtem ko danes blestita Užnikova sinova Nicolai in Timo v športnem plezanju. Timo je postal mladinski evropski prvak v težavnostnem plezanju, Nicolai pa leta 2022 evropski prvak v balvanskem plezanju.

ji in sodelavci. Društva prihajajo s celotnega dvojezičnega ozemlja, zastopane so skoraj vse športne panoge, od nogometa, odbojke in košarke pa do alpskega smučanja, atletike, planinstva, ribištva in šaha. Pohvali se lahko z vidnimi uspehi včlanjenih športnikov ali društev, npr. odbojarskega kluba Aich/Dob in ŠD Zahomec. O njih in drugih uspehih podrobno in zelo nazorno piše Simon Rustia v omenjeni knjigi, namenjeni 75-letnici SŠZ. Prav tako je SŠZ vključena v pomembne čezmejne pobude in velja za povezovalni športni člen med Koroško in Slovenijo. Skratka: vloga SŠZ je za slovensko narodno skupnost in mednarodno povezovanje neprecenljivega pomena.

Odbojarski klub Aich/Dob, ki je včlanjen v Slovensko športno zvezo, je februarja 2024 postal avstrijski pokalni prvak. / Foto: TSV Hartberg/Volleyball/Carina Müller

V GORSKEM SVETU

Zelenica za vse letne čase

»Pri nas ni šefov, vsi smo ena odlična ekipa, in če vsak naredi svoj košček dela, pride tudi uspeh,« je povedal Stanko Koblar, vodja Gorniškega učnega centra na Zelenici, kjer je njihov najlepši poligon kar gorska narava. Medtem pa je tudi iz kuhinje Doma na Zelenici mamljivo zadišalo ...

Suzana P. Kovačič

Zelenica leži v pogorju Karavank v občini Tržič v bližini mejnega prehoda Ljubelj. Kot je povedal vodja Gorniškega učnega centra na Zelenici Stanko Koblar, je od izhodišča na Ljubelju do Doma na Zelenici z dobro uro hoje lahko dostopna pohodniška pot, to gorsko okolje na dobrih 1500 metrih nadmorske višine pa je zanimivo v vseh letnih časih.

Oskrbnica Doma na Zelenici je Petra Malavašič, del ekipe sta še Maja Smilovič in Denis Berra. Kot pravijo, vsi trije znajo delati vse; hitro se

Zelenica je včasih veljala za zibelko tržiškega alpskega smučanja, a so leta 2012 sedežnici tudi zaradi zastarelosti zaprli. Zdaj je pozimi raj za turne smučarje, ko sneg skopni, pa za pohodništvo, feratanje in gorsko kolesarjenje.

Gorniški učni center

»V Gorniškem učnem centru vse leto organiziramo razne tečaje, izobraževanja, timbilinge, planinske tabore, tabore za osebe s posebnimi potrebami, šole v naravi. Udeležencem je na voljo brezplačna izposoja gorniške opreme, imamo tudi multimedijno učilnico. Poleg bi-

zagotovijo lahko še dodatnih dvajset, rezervacije pa prihajajo že za prihodnje leto. »Ni prav veliko koč na taki višini, da imajo prhe. Mi jih imamo, tople vode je zadosti,« je dodala oskrbnica Petra. Jedilnica je prostorna in urejena, poleti zunaj za mizami lahko sprejmejo še vsaj devetdeset pohodnikov. Dom na Zelenici ima certifikata za okolju in družinam prijazno koč.

Zgodovina doma

Prvo koč na Zelenici je leta 1929 zgradila skupina petih posameznikov, ki pa je niso bili pripravljene deliti s planinci ali jim jo dati v najem. Med vojno je bila požgana in znova so jo začeli graditi leta 1950. Leta 1952 jo je v najem dobilo Planinsko društvo (PD) Tržič, deset let pozneje pa v trajno last. Postojanko so dokončali in slovesno odprli leta 1966, vendar jim je po dobrih tridesetih letih popolnoma pogorela. PD Tržič jo je s pomočjo Občine Tržič še enkrat zgradilo, odprli so jo leta 2011.

Raj tudi za botanike

Zelenica je točka na Slovenski planinski poti, tod gre tudi Tržiška planinska pot. Je izhodišče za vrhove, kot so Begunjščica, Vrtača, Palec, greben Na možeh ... »Tu raste tudi največja divje rastoča evropska orhideja lepi čoveljc, zato je Zelenica tudi gorski raj za botanike,« je poudaril Stanko Koblar.

Jota in ričet sta vedno na meniju

Običajno pa imajo v ponudbi, kot je dejala oskrbnica Petra, še po dve enolončnici, kdaj je to pasulj, boranja, kdaj piščančja ali telečja obara, pa tudi zelje, žgance, pečnice, klobase, testenine z bolonjsko omako, rebra. »Posebno

z »ratrakom« dostavlja hrano in pijačo do Doma na Zelenici, pluži parkirišče na Ljubelju ter opravi še večja hišniška dela v domu. Več kot očitno je, da je ekipa zares povezana. »Z oskrbništvom se ukvarjam zadnja štiri leta, prvo leto sem pomagala v Roblekovem domu na Begunjščici, zatem dve leti na Zelenici, od oktobra lani pa tu delam kot oskrbnica. Prav potegnili me je v to. Več je obiskovalcev, bolje mi je, ko se je treba hitro obrniti. Biti oskrbnik je sicer zelo zahtevno delo, a se vse premaga z dobro voljo in nasmehom.« Kot še dodaja Petra Malavašič: »Nemogoče storimo takoj, na čudež se pa malo počaka.«

Od leve: Stanko Koblar, Silvo Godnov, Maja Smilovič, Petra Malavašič in Denis Berra / Foto: Primož Pičulin

Da se ve, da smo bili 'gor'. / Foto: Primož Pičulin

obrnejo v kuhinji, postrežejo goste, počistijo, kar je treba, skrbijo za okolico. Dom je v tem času odprt ob koncu tedna in za praznike, od

vanja v domu in prehrane organiziramo komplet dejavnosti za čim več lepih doživetij v tem prelepem gorskem okolju,« je poudaril Koblar.

Zelenica naša je edinstvena in stena njena kozorogova, je cvetja poln ta krasni gorski svet, zato v ta kraj me vleče spet in spet. (Iz pesmi Zelenica avtorja Marjana Perka)

prvega junija do konca septembra vsak dan. »Če se najavi skupina vsaj desetih ljudi, ga zanje tudi zdaj odpremo med tednom,« je pojasnila oskrbnica.

Gostje k njim prihajajo od vsepovsod, v tem času pa je največ slovenskih, hrvaških in čeških skupin.

V planinskem domu je na voljo sedemdeset ležišč,

Prostorna in lepo urejena jedilnica / Foto: Primož Pičulin

Petra Malavašič in Stanko Koblar / Foto: Primož Pičulin

Se že kuha na petkovo jutro ... / Foto: Primož Pičulin